

AEB_A07b Znalectví hmotné kultury doby bronzové a halštatské

Keramika starší a střední doby bronzové

Mgr. David Hons

ÚAM FF MU Brno

Keramické artefakty

Proč jsou pro nás důležité?

- datování nálezových situací (klíčová a stále primární funkce)
- studium reziduí potravy, výrobních tradic
- studium provenience a sociálních a ekonomických otázek

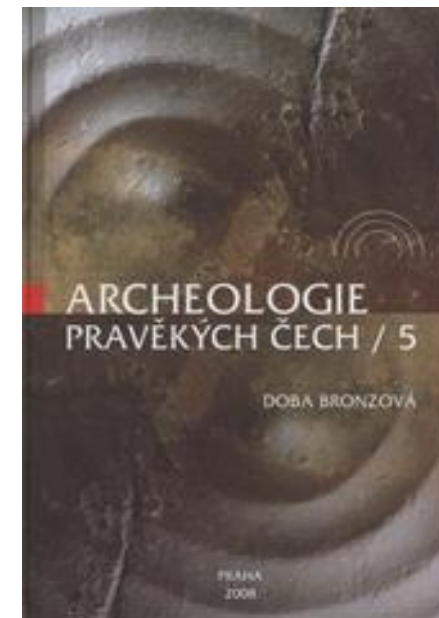
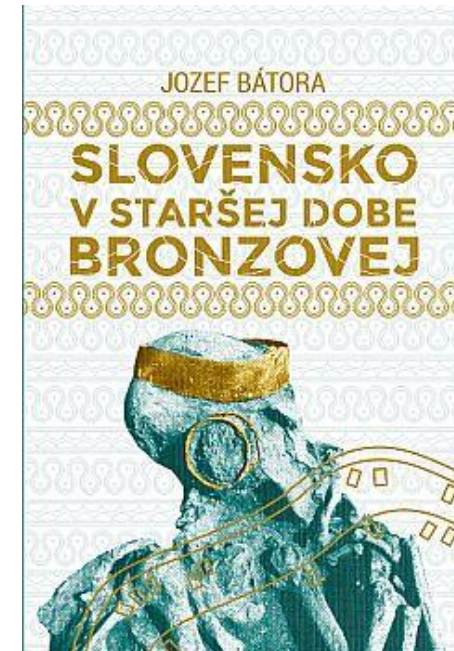
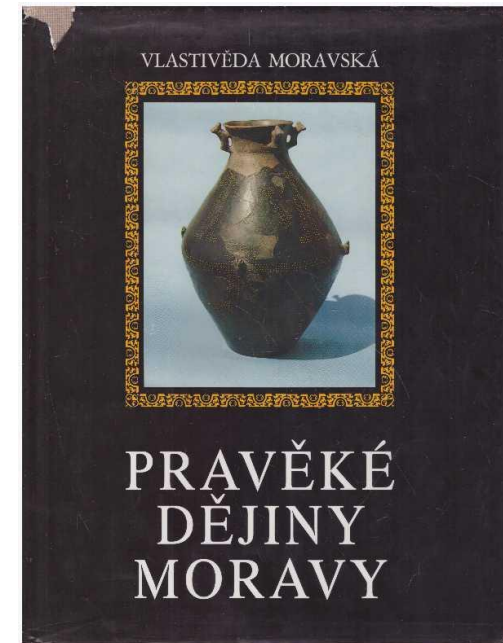
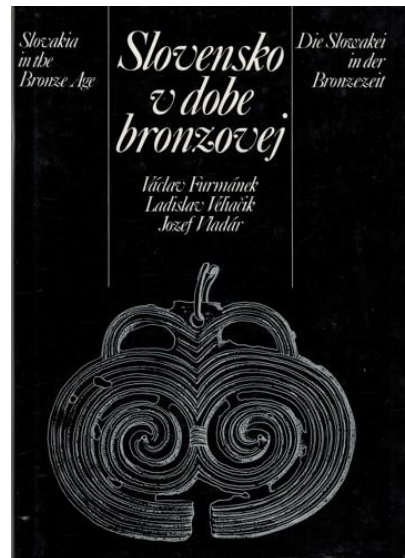
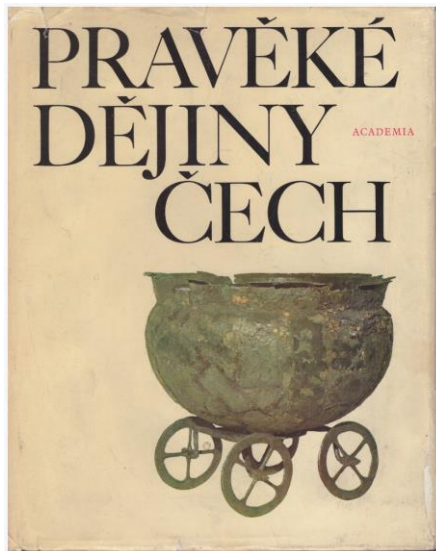
© Martin Stecker

Zdroj:

https://www.google.com/search?q=%C3%BA%B4%9Btick%C3%A1+keramika&tbn=isch&ved=2ahUKEwiivf_tzr7wAhUG2xoKHei4A5gQ2-cCegQIABAA&oq=%C3%BA%B4%9Btick%C3%A1+keramika&gs_lcp=CgNpbWcQAzlCCABQ6AIYtWxgsg5oAHAAeACAAYEBiAH-AZIBAzAuMpgBAKABAaoBC2d3cy13aXotaW1nwAEB&scient=img&ei=DOSYKKHH4a2a-jxjsAJ&bih=754&biw=1519&hl=cs#imgsrc=bdnQaSO18YFuhM

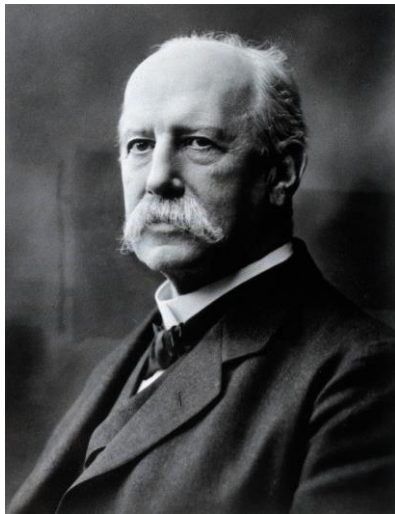
Základní literatura ke studiu

- Pravěké dějiny Moravy
- Archeologie pravěkých Čech
- Staré Slovensko 4 Doba bronzová
- PALÁTOVÁ, H. - SALAŠ, M. 2002: Depoty keramických nádob doby bronzové na Moravě a v sousedních zemích, Pravěk – Supplementum 9. (keramika)
- FURMÁNEK, V. - VELIAČIK, L. - VLADÁR, J. 1991: Slovensko v dobe bronzovej, Bratislava.
- PLEINER, R. a kol. 1978: Pravěké dějiny Čech, Praha.
- BÁTORA, J. 2018: Slovensko v staršej dobe bronzovej. Bratislava.

Periodizace doby bronzové a halštatské

- zakladatelé/autoři prvních periodizací
O. Montelius a P. Reinecke
- letopočty nejsou absolutní hranice, jedná se o námi uměle stanovené přibližné dělení, založené především na datování C14
- absolutní datování jednotlivých stupňů se stále mírně mění a zpřesňuje
- Mapy archeologických kultur v Elfu (pro pochopení souvislostí)

Oscar Montelius (1843-1921)

Paul Reinecke (1872-1958)

Periodizace a chronologie doby bronzové a halštatské ve střední Evropě (cca 2300-480 př. n. l.)

Montelius periody	Reinecke stupně	Absolutní chronologie (+50)	Část doby bronzové/halštatské	
		2300-2200	protoúnětická kultura	pozdní eneolit na Moravě/ starší doba bronzová v Čechách
I	BA ₁	2200-1950	únětická kultura	starší doba bronzová
	BA ₂	1950-1750		
	BA _{2c(3)}	1750-1600	závěrečný horizont	
II	BB ₁₋₂	1600-1450	mohylová kultura	střední doba bronzová
	BC ₁₋₂	1450-1300		
III	BD	1300-1200	starší doba popelnicových polí	mladší doba bronzová
	HA ₁	1200-1000		
IV	HA ₂		1000-900	mladší doba popelnicových polí
	HB ₁			
V	HB ₂₋₃	900-800		
VI	HC ₁	800-650	starší doba halštatská	starší doba železná
	C _{1a}	800-730/720		
	C _{1b}	730/720-50		
	HC ₂	650-600		
	HD ₁	600-540/530	mladší doba halštatská	
	HD ₂	540/530-500		
	HD ₃	500-480	pozdní doba halštatská	
	LtA ₁	480-400/380		

Badatelé

Čechy

J. E. Vocel, F. Beneš, Č. Rýzner, J. N. Woldřich, J. L. Píč, B. Dubský, J. Schránil, V. Moucha, I. Pleinerová

Morava

L. I. Červinka, A. Rzehák, J. Palliardi, J. Skutil, A. Procházka, M. Chleborád, J. Ondráček, K. Tihelka, J. Stuchlíková, S. Stuchlík, M. Daňhel, J. Moravcová

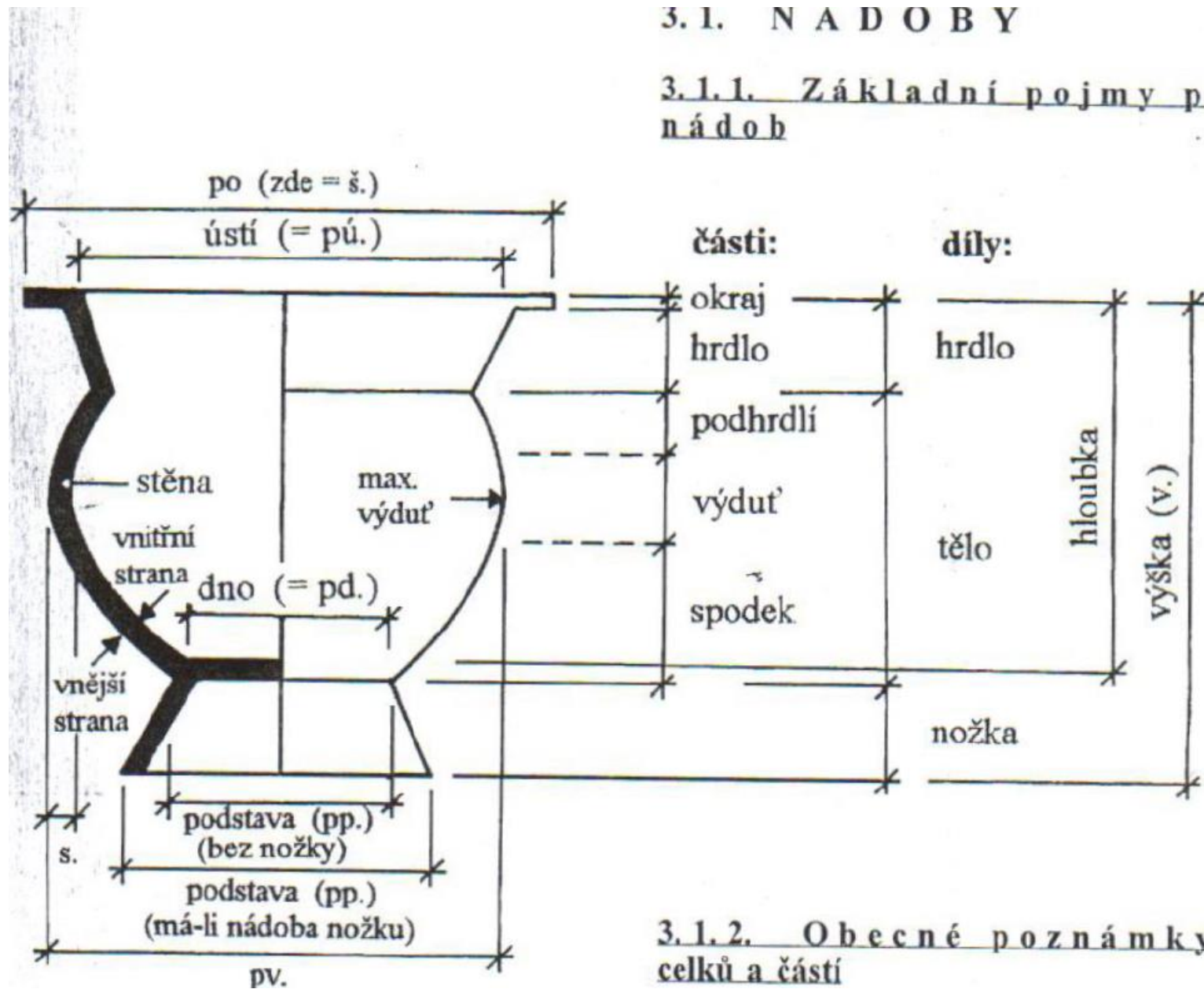
Slovensko

J. Eisner, V. Budinský-Krička, J. Pástor, L. Hájek, A. Točík, J. Vladár, M. Dušek, J. Bátor, L. Olexa

Klíčové je, ať už budete psát cokoliv, zaznamenejte si hned, kde jste danou informaci četli, protože Vám to ušetří desítky a stovky hodin hledání a výčitek: „Kde že jsem tu myšlenku četl/a?“

Popis keramické nádoby

Podle: Karla Sklenáře,
Archeologický slovník

3. 1. N A D O B Y

3.1.1. Základní pojmy při popisu nádob

3. 1. 2. O b e c n é p o z n á m k y k t e r m i n o l o g i i celků a částí

Archeologické kultury v závěru eneolitu

Vznik starobronzových kultur

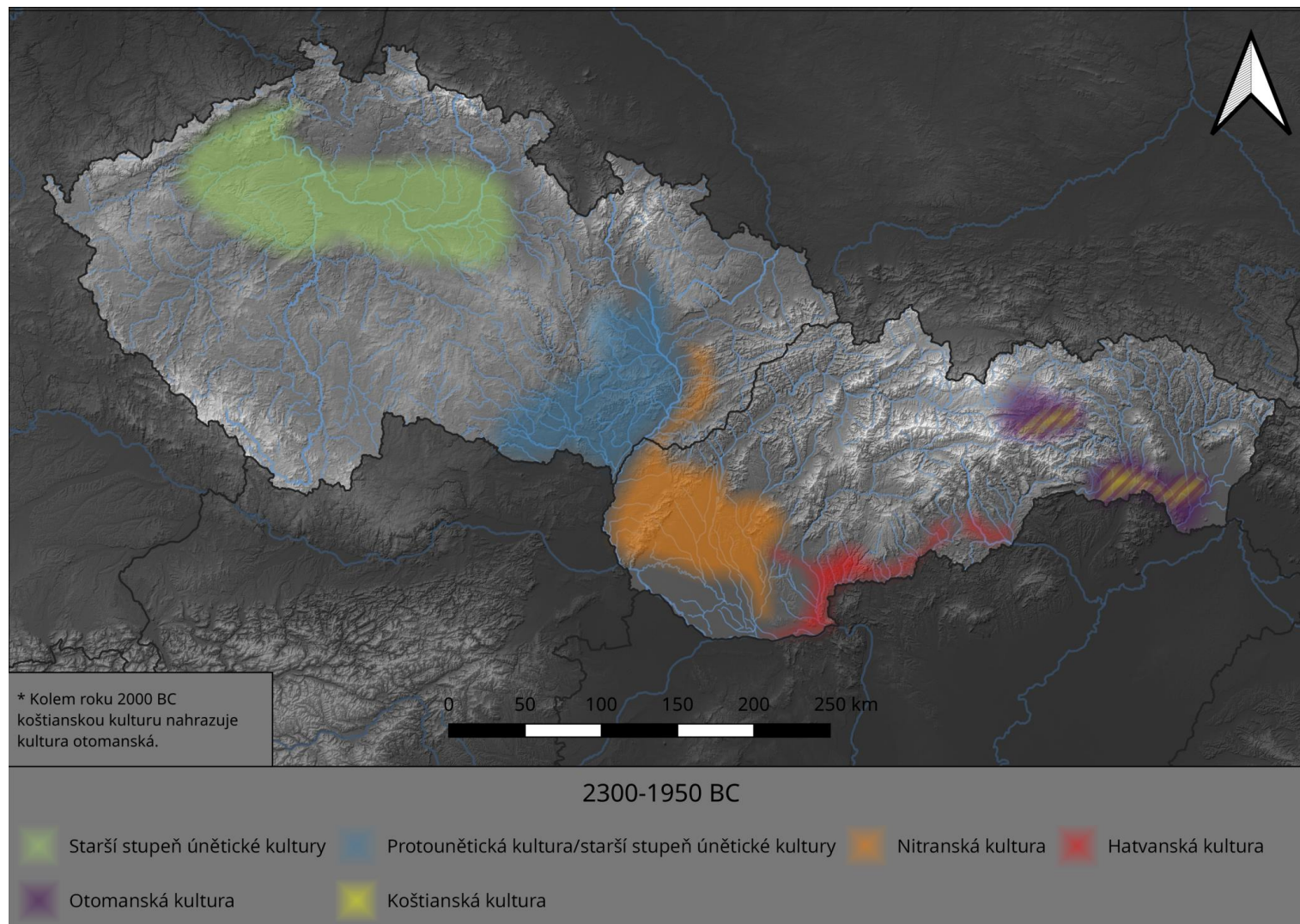
- epišňůrový komplex
- kultura se zvoncovitých pohárů
- vlivy z jihovýchodu

Čechy

- Protoúnětická kultura

Morava

- skupina Chłopice-Veselé (východní Morava), dnes spíše označení epišňůrový komplex
- protoúnětická kultura

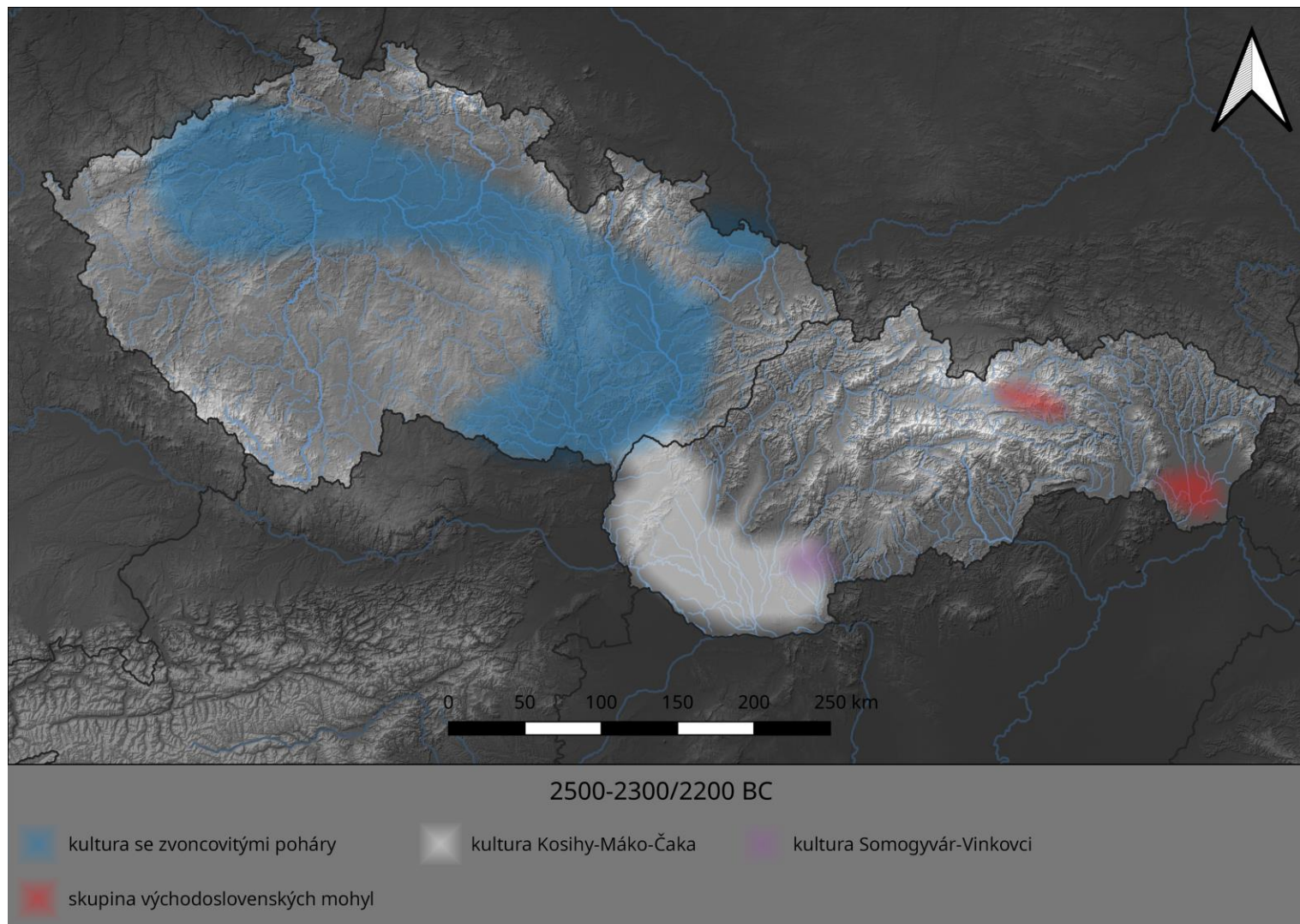
Archeologické kultury v závěru eneolitu

Jižní a střední Slovensko

- kultura Makó-Kosihy-Čaka
- sk. Chłopice-Veselé (???)
- Nagyrévská kultura

Východní Slovensko

- kultura východoslovenských mohyl
- kultura Nyírség-Zatín

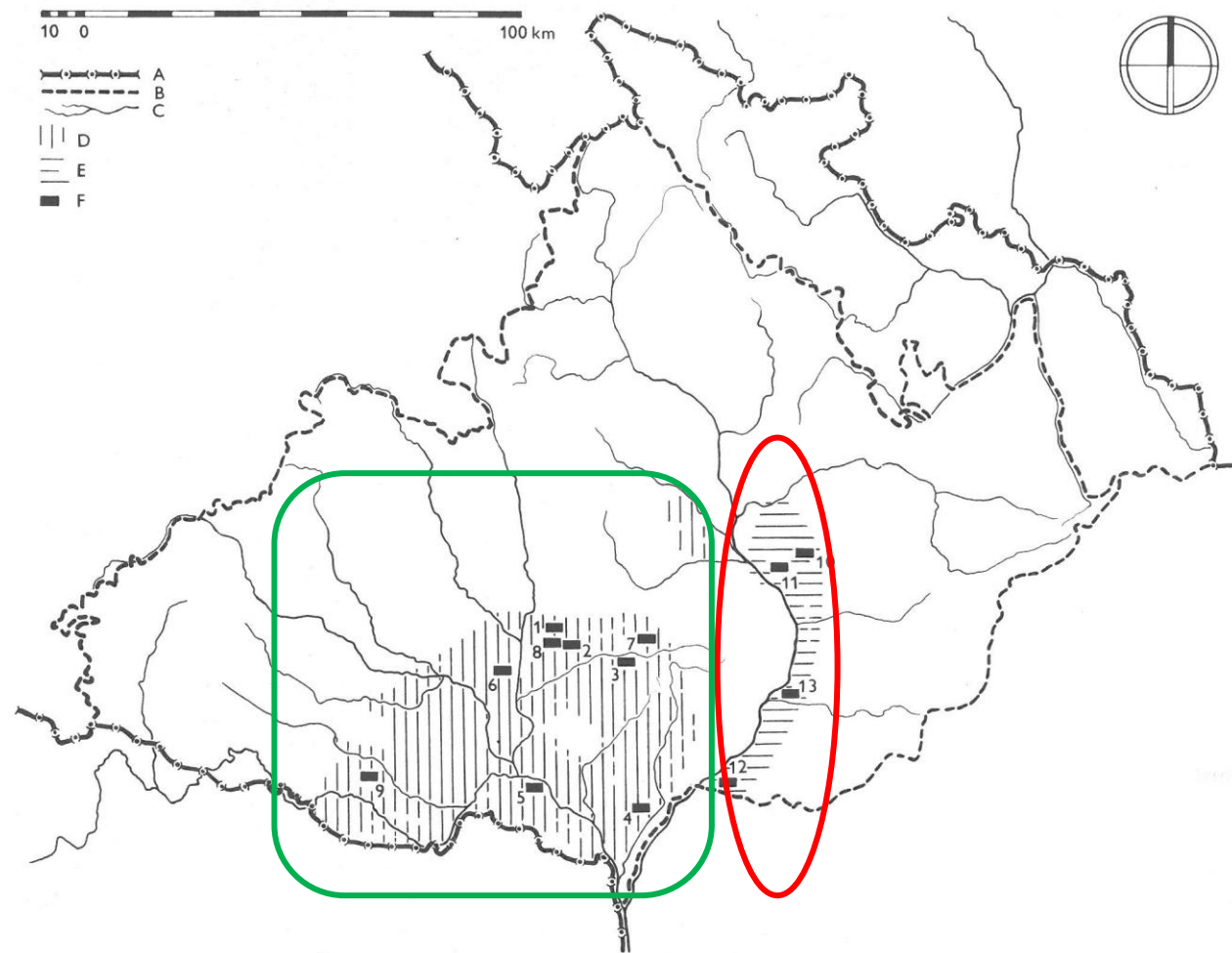

Chłopice-Veselé (epišňůrový komplex) a protoúnětická kultura na Moravě

Literatura (Chłopice-Veselé, nitranská kultura):

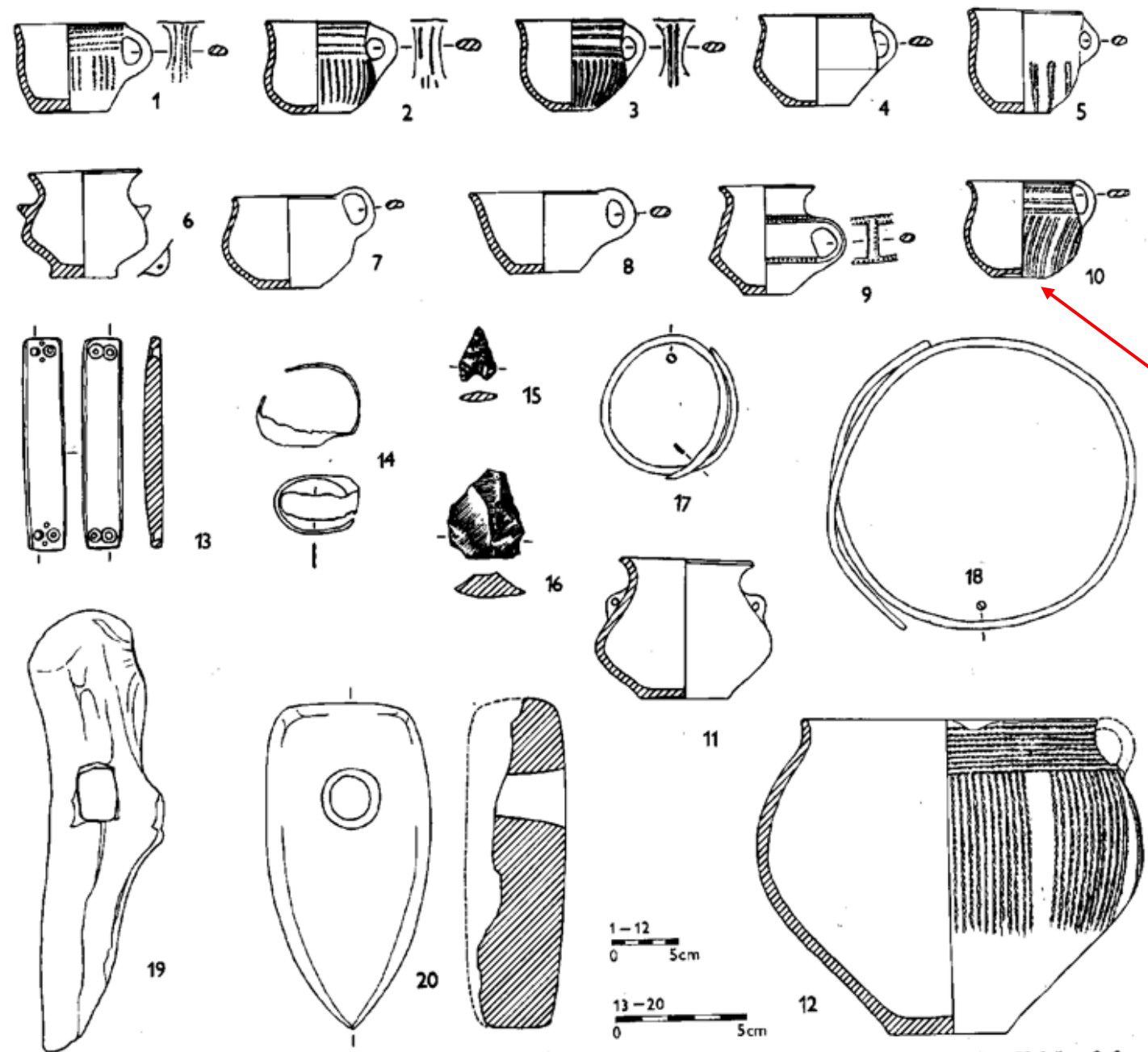
BÁTORA, J. 2000: Das Gräberfeld von Jelšovce/Slowakei. Ein Beitrag zur Frühbronzezeit im nordwestlichen Karpatenbecken I, II, Prähistorische Archäologie in Südosteuropa 16/2, Kiel.

ONDRÁČEK, J. – ŠEBELA, L. 1985: Pohřebiště nitranské skupiny v Holešově, Studie Muzea Kroměřížska 85, Kroměříž.

Mapka 18 Osídlení Moravy lidem protoúnětické kultury a lidem skupiny Chłopice-Veselé. A — státní hranice; B — historická zemská hranice; C — říční síť; D — sídelní areál lidu protoúnětické kultury; E — sídelní areál lidu skupiny Chłopice-Veselé; F — kostrová pohřebiště. 1 — Bedřichovice; 2 — Jiříkovice; 3 — Marefy; 4 — Moravská Nová Ves; 5 — Pavlov; 6 — Syrovice; 7 — Šardičky; 8 — Šlapanice; 9 — Těšetice; 10 — Holešov; 11 — Hulín; 12 — Sudoměřice; 13 — Uherské Hradiště-Sady.

Ukázka keramiky a dalších nálezů Chřtopice-Veselé

Podborský, V. 1993: PDM, s. 261.

161 Hrobový inventář nitranské skupiny (6, 8, 9, 11) a skupiny Chřtopice-Veselé (ostatní). 1, 5—9, 11, 12, 14—16, 19 — Holešov; 2, 3 — Sady; 4, 10, 13, 17, 18 — Sudořečice; 20 — Hulín.

Starší doba bronzová

Čechy

- únětická kultura
- prvky věteřovské skupiny

Morava

- nitranská kultura
- únětická kultura
- věteřovská skupina

Slovensko

- nitranská kultura
- koštianská kultura
- únětická kultura
- věteřovská kultura
- maďarovská kultura
- wieselsburská kultura
- otomanská kultura
- severopanonská kultura
- hatvanská kultura

Únětick

10 0

A
B
C

D
E
F
G

* Kolem roku 2000 BC
koštianskou kulturu nahrazuje
kultura otomanská.

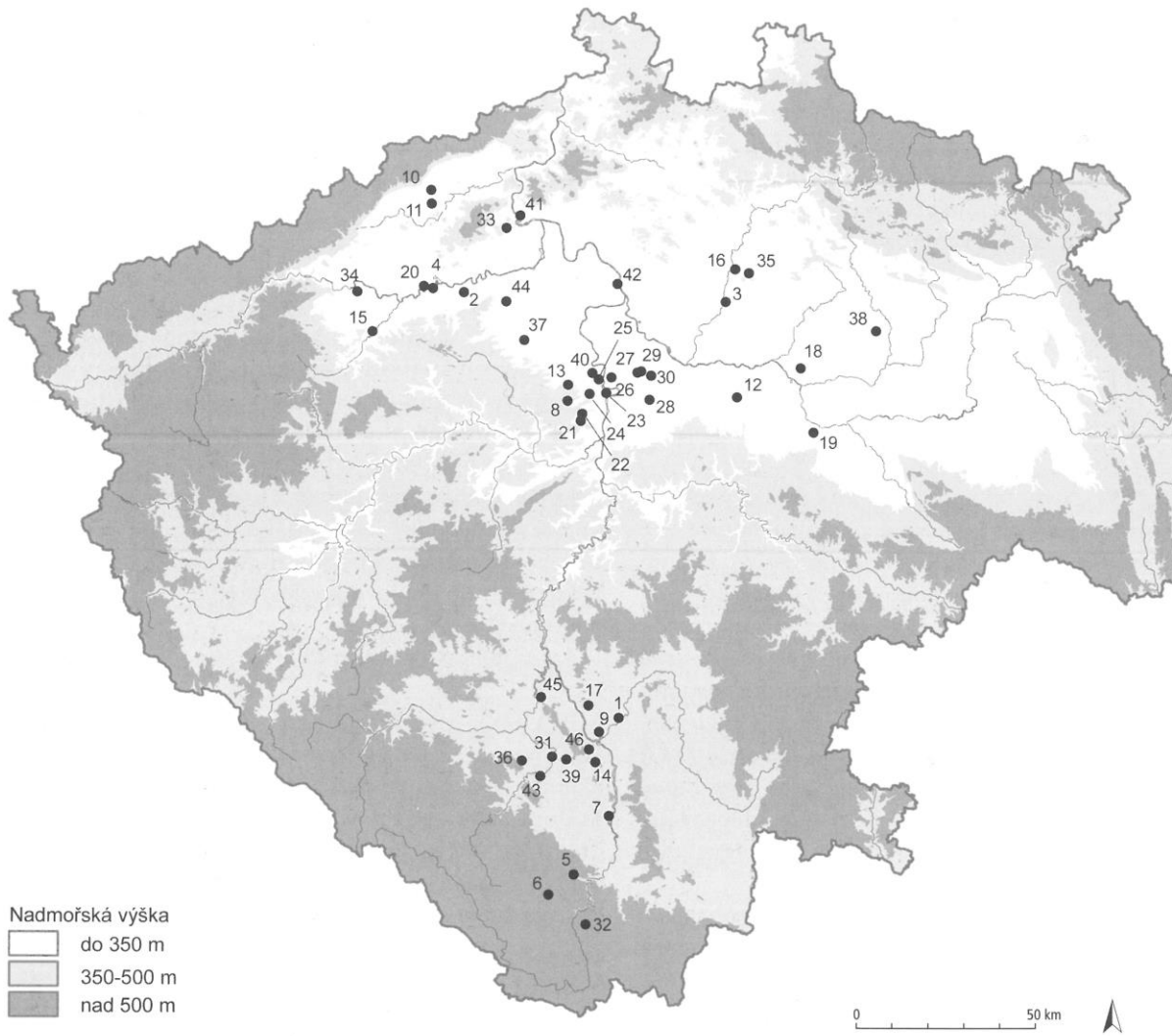
0 50 100 150 200 250 km

Mapka 20 Osídlení Moravy lidem únětické kultury; E — sídliště; F — pohřebiště; 6 — Kyjovice; 7 — Lanžhot; 8 — Mušketova Hora.

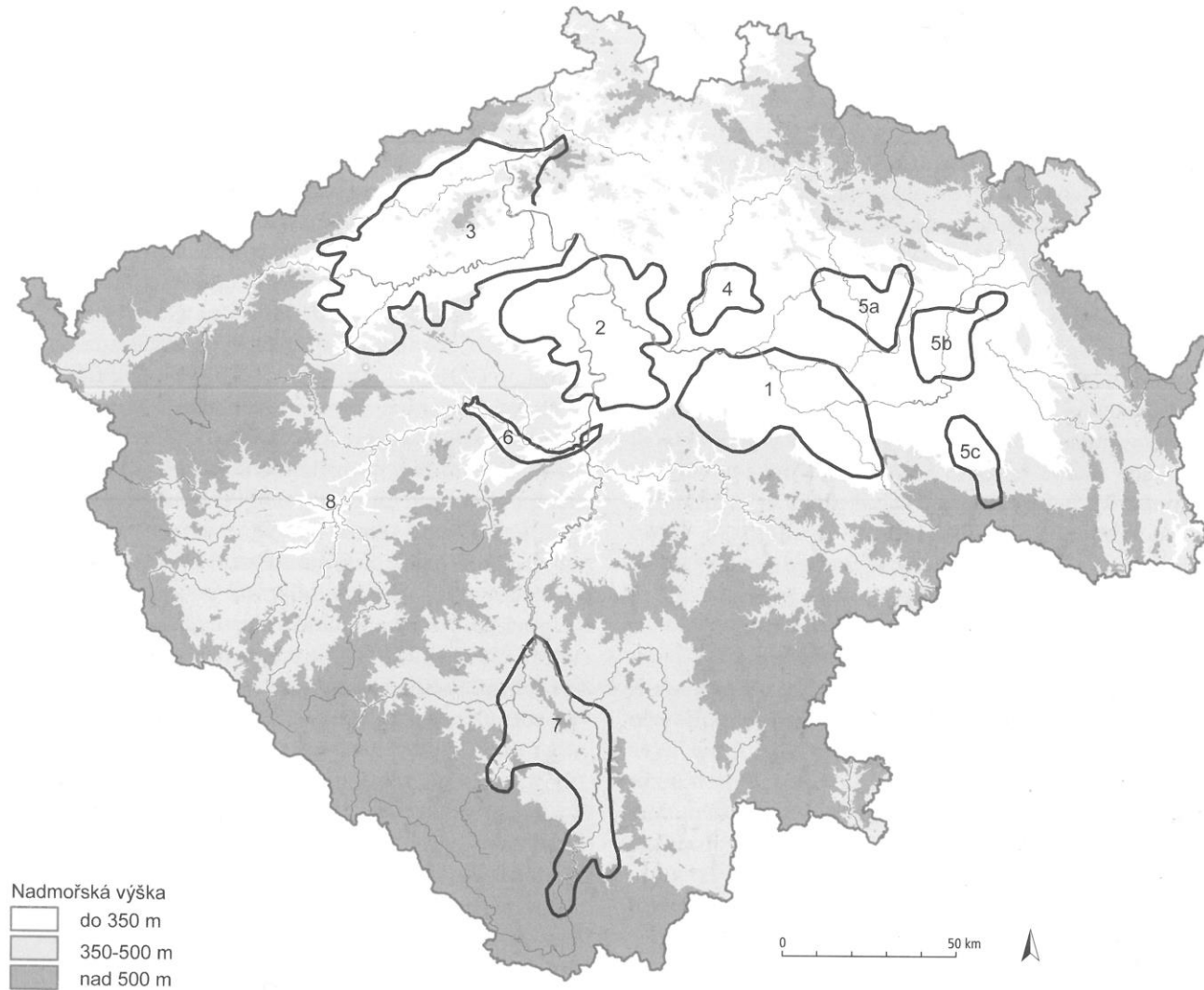
2300-1950 BC

- Starší stupeň únětické kultury
- Protounětická kultura/starší stupeň únětické kultury
- Nitranská kultura
- Hatvanská kultura
- Otomanská kultura
- Košťianská kultura

Únětická kultura (Čechy)

Obr. 6: Lokality starší doby bronzové (podle kap. 2.2).

Obr. 7: Sídelní regiony únětické kultury v Čechách. Podle V. Mouchy.

Vě

10 0

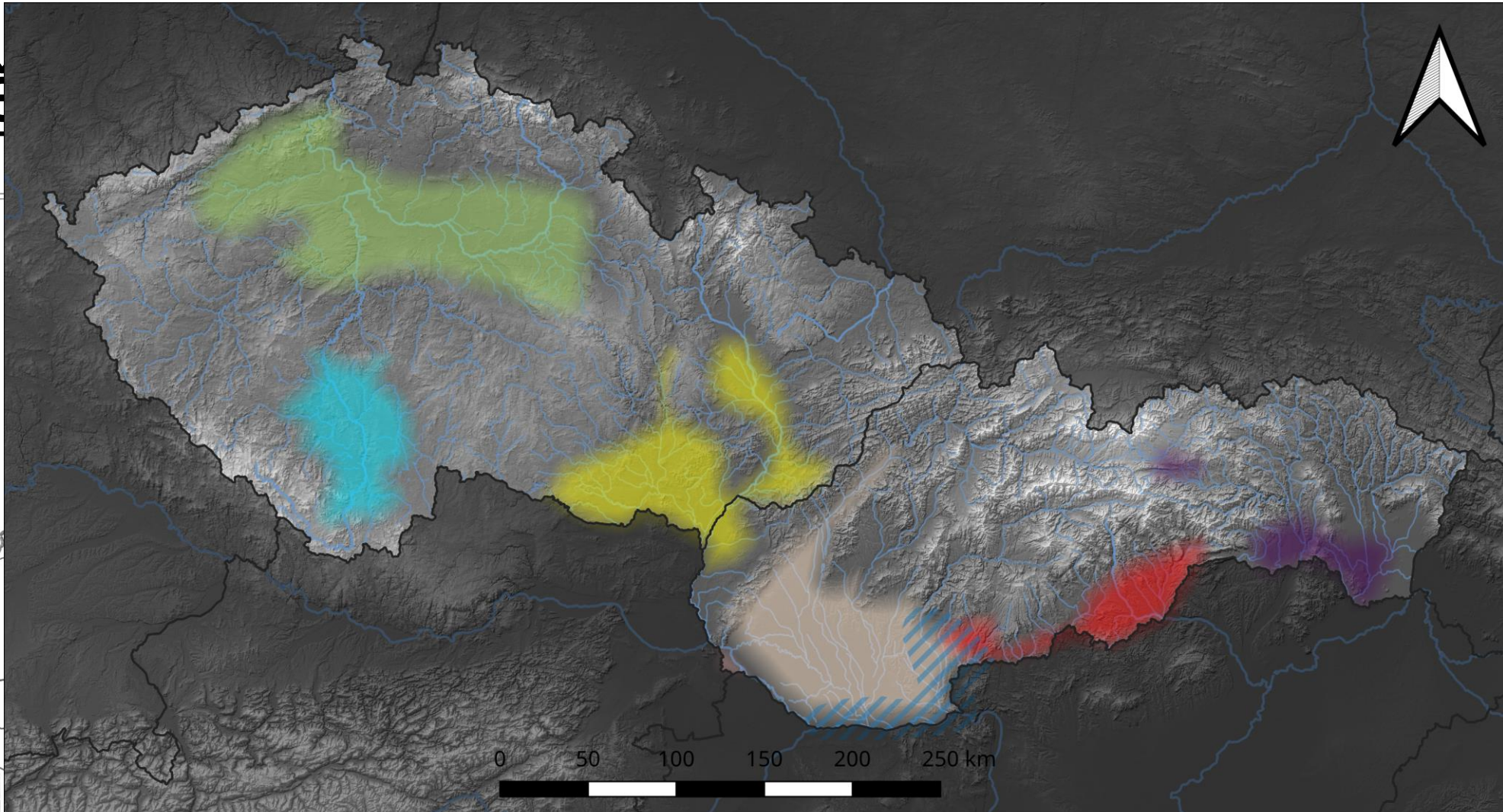
A
B
C

D

E

F

G

0 50 100 150 200 250 km

1750-1600 BC

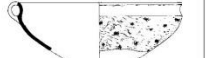
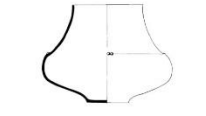
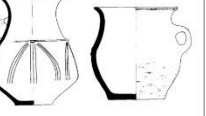

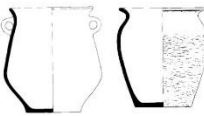

- Poklasická únětická kultura s věteřovskými vlivy
- Poklasická únětická kultura s vlivy z horního Podunají
- Věteřovská kultura
- Wieselburgská kultura
- Maďarovská kultura
- Severopanonská kultura
- Hatvanská kultura
- Otomanská kultura

Mapka 21 Osídlení Moravy 1750-1600 BC
komory lidu věteřovské skupiny
5 — Budkovice; 6 — Dolní
Rymice-Količín; 12 — Svitávka

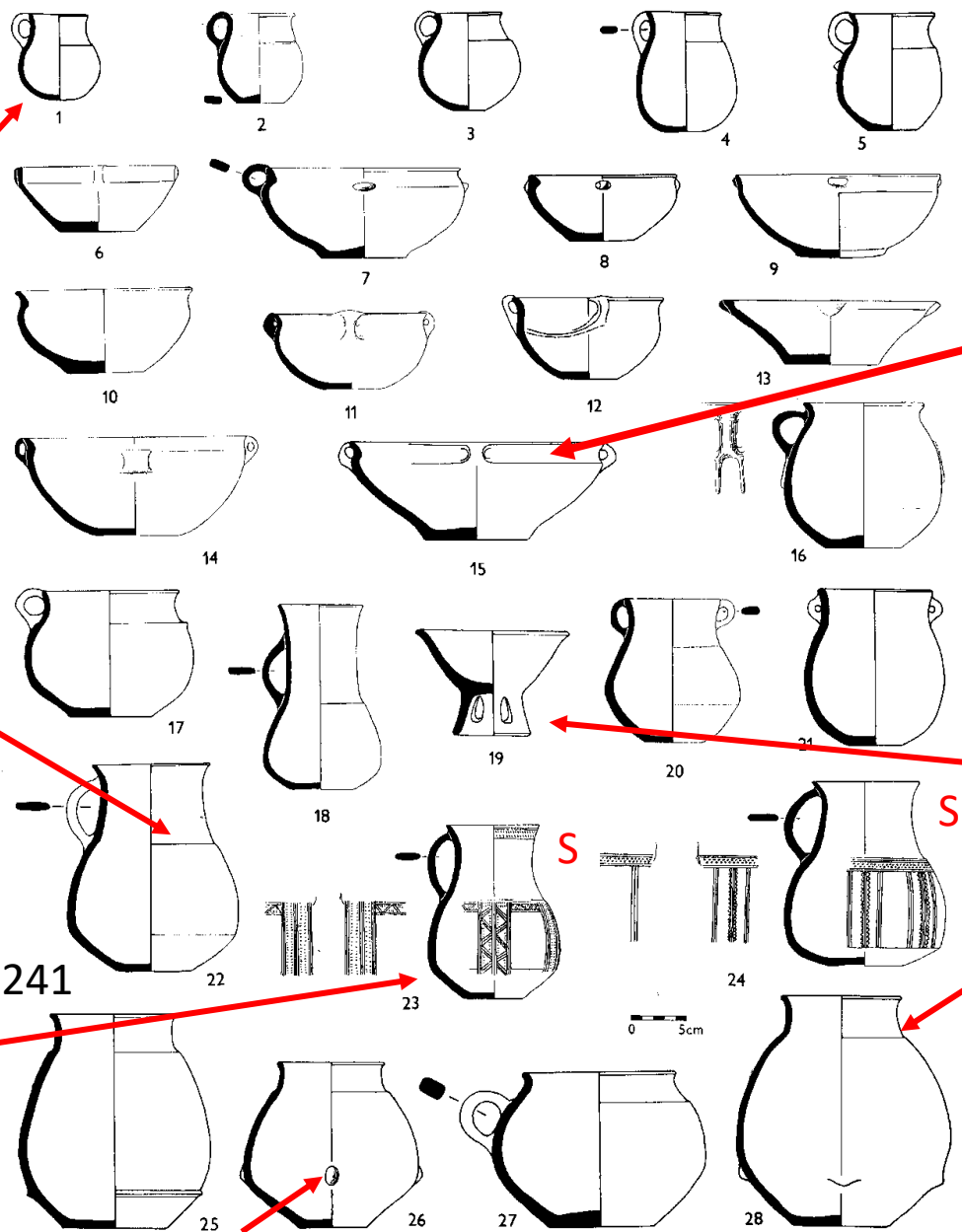
Tvary keramických nádob

Podle J. Moravcové a
Z. Bílové

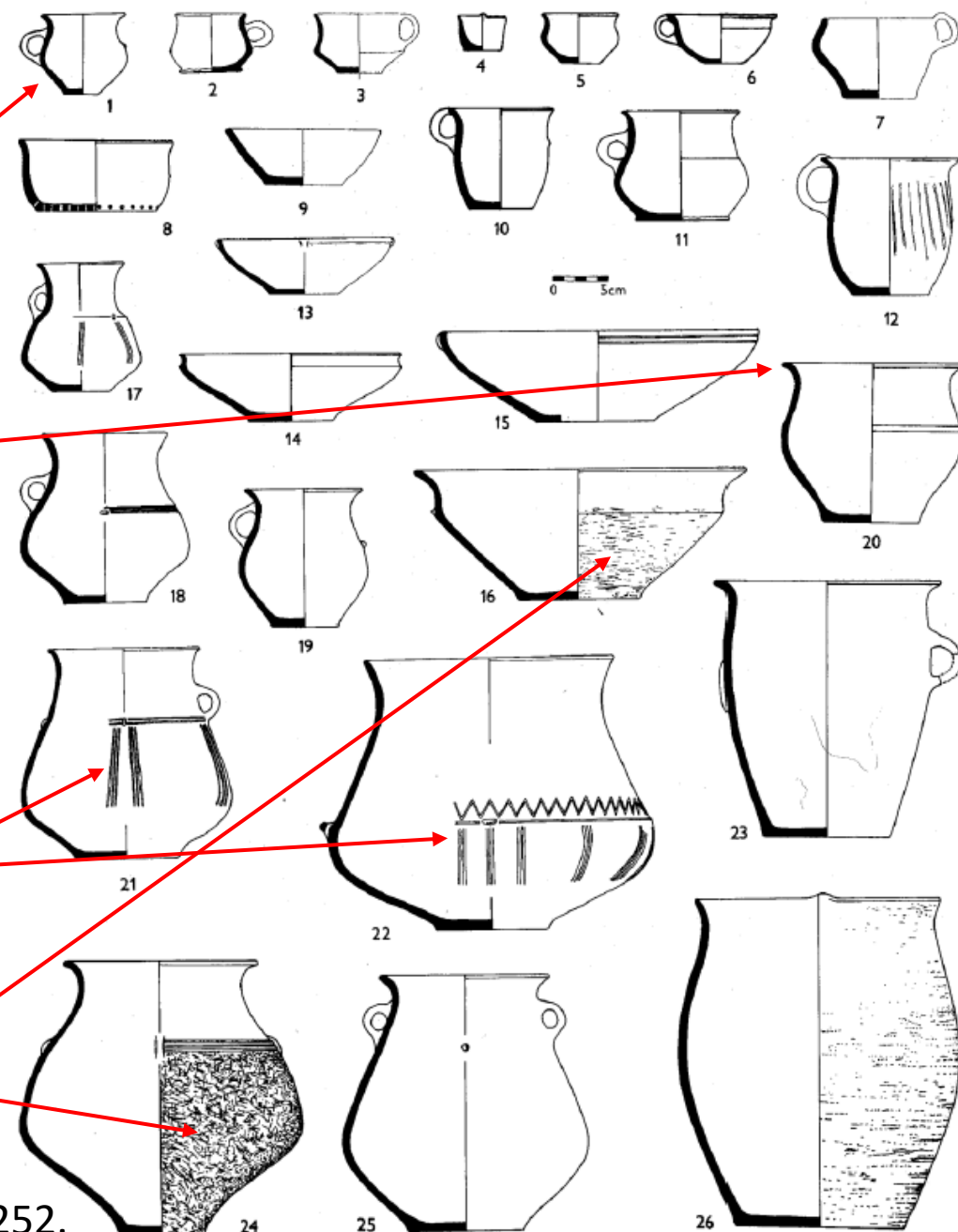
Kód	Význam kódu	Upřesnění
TA1	Mísa/miska jednodílná	Neprofilovaná; se žlábkem pod okrajem; s rýhou/rýhami pod okrajem
TA2	Mísa/miska dvoudílná	S prohnutým hrdlem
TB1	Amforovitá nádoba	Střední a vyšší dvoudílné nádoby
TB2	Džbáněk	
TB3	Hrnek	
TB4	Hrnec	
TC	Šálek	
TD	Zásobnice	
TE	Koflík	Klasický únětický koflík
TF	Drobné nádoby	
TF1	Osudíčko	Drobný tvar s obvykle dovnitř zataženým okrajem
TF2	Pohárek jednodílný	Drobný kónický či esovitě profilovaný tvar
TG	Další užitková keramika	
TG1	Cedník	Zvoncovité tělo bez dna s otvory po stranách; miskovité tvary
TG2	Naběračka	
TH1	Přeslen	Jiné
TH2	Závaží	
TH3	Keramické kolečko	

	1	2	3	4
TA				
TB				
TC				
TD				
TE				
TF				
TG				
TH				

ProtoÚK a únětická kultura, eneolit - BA 1

PDM s. 241

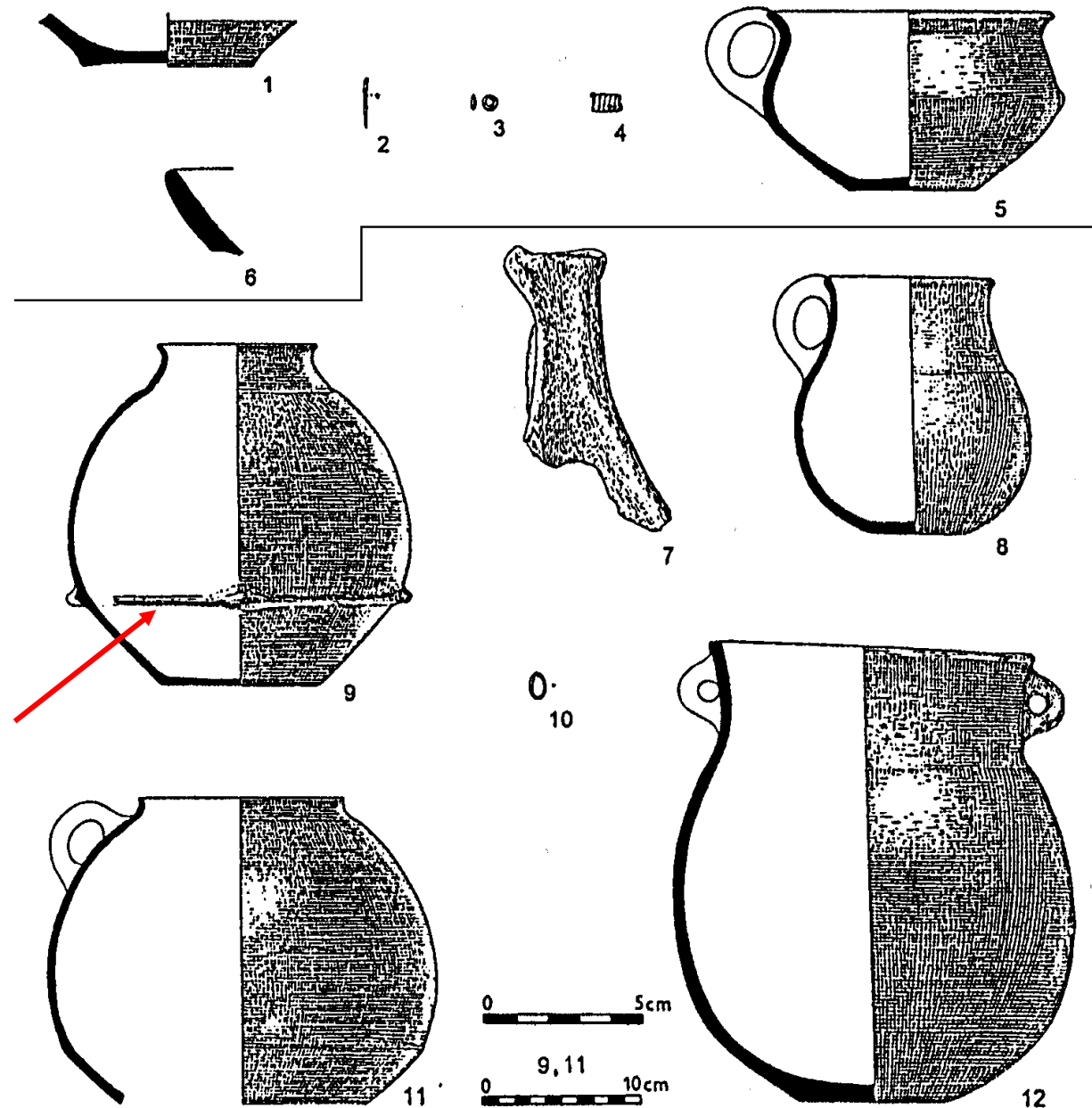
PDM, s. 252.

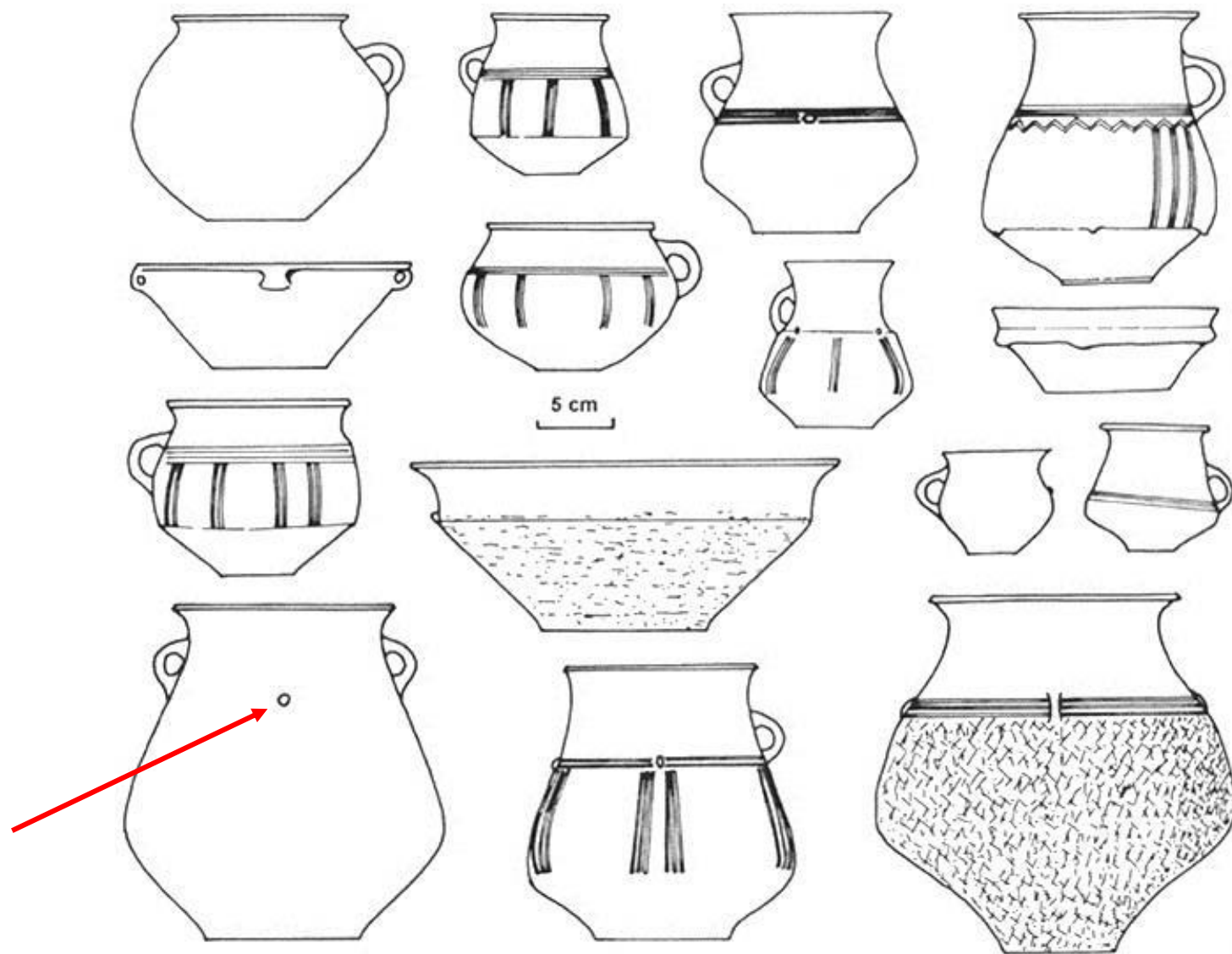
Moravská Nová Ves - Hrušky

Srovnání nad sebou umístěných hrobů:

Nahoře: únětický pohřeb

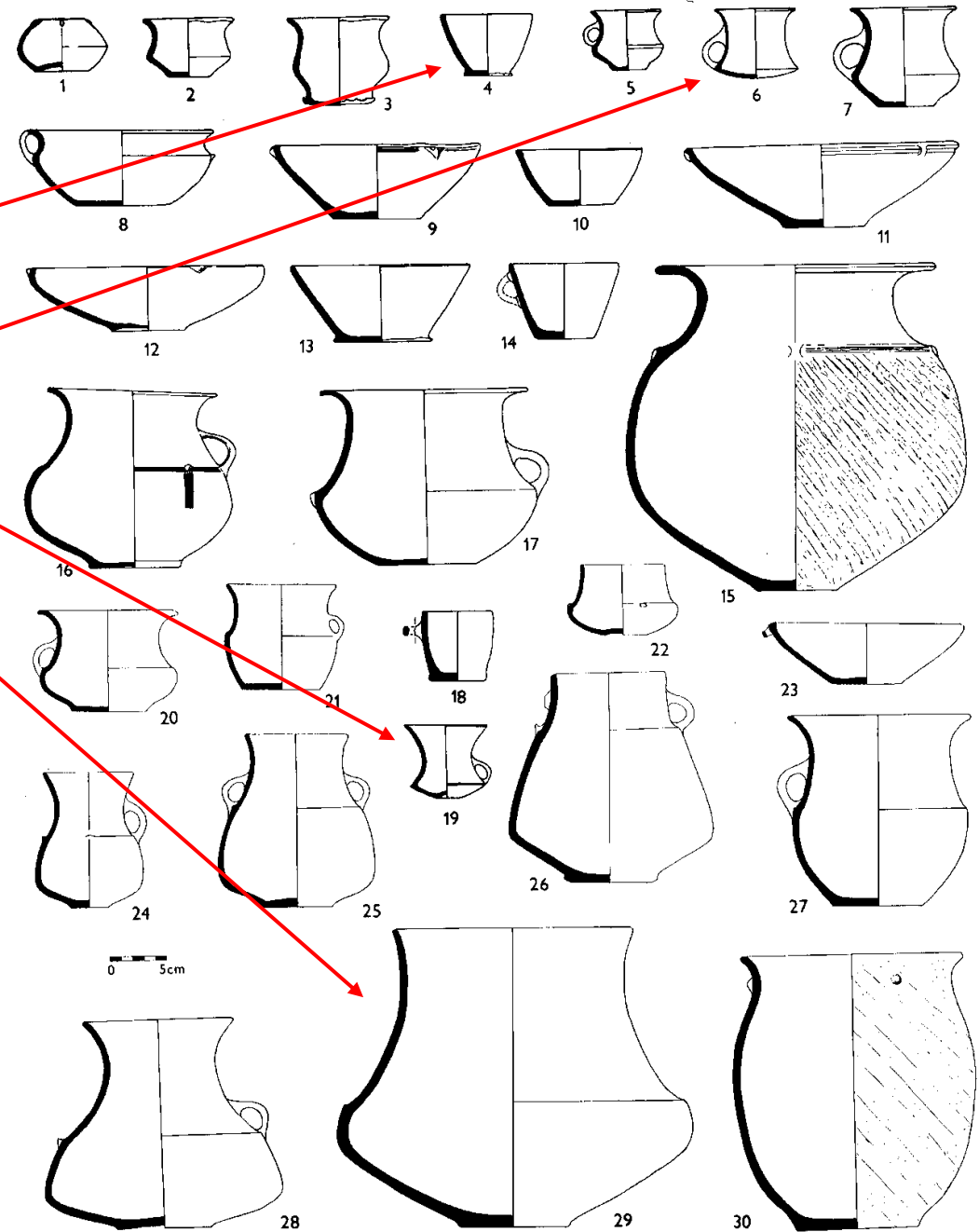
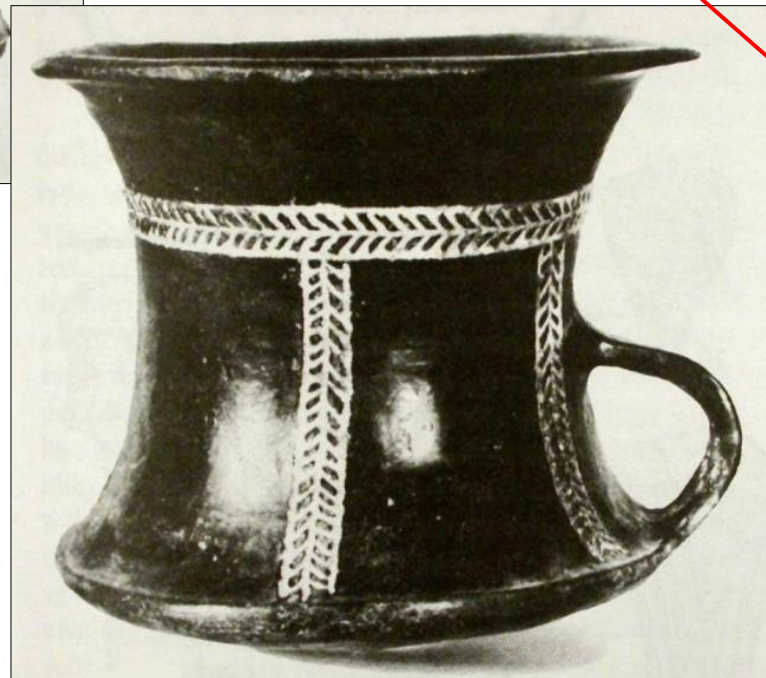
Dole: protoúnětický

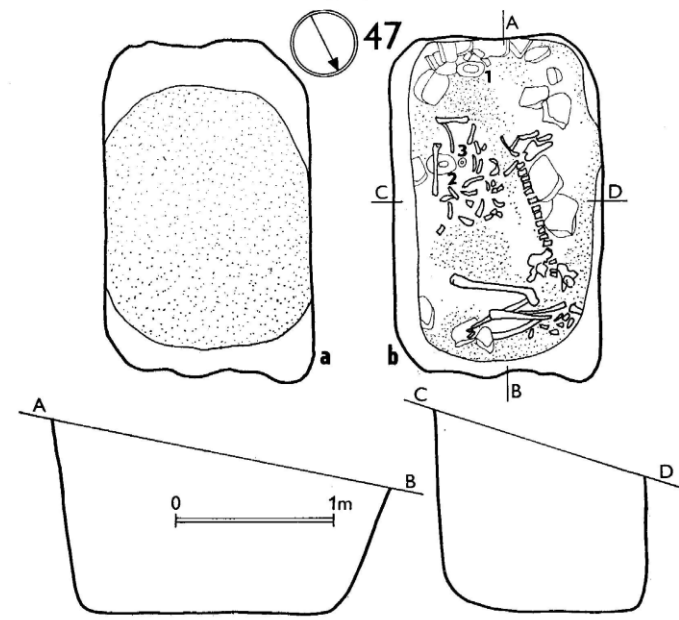
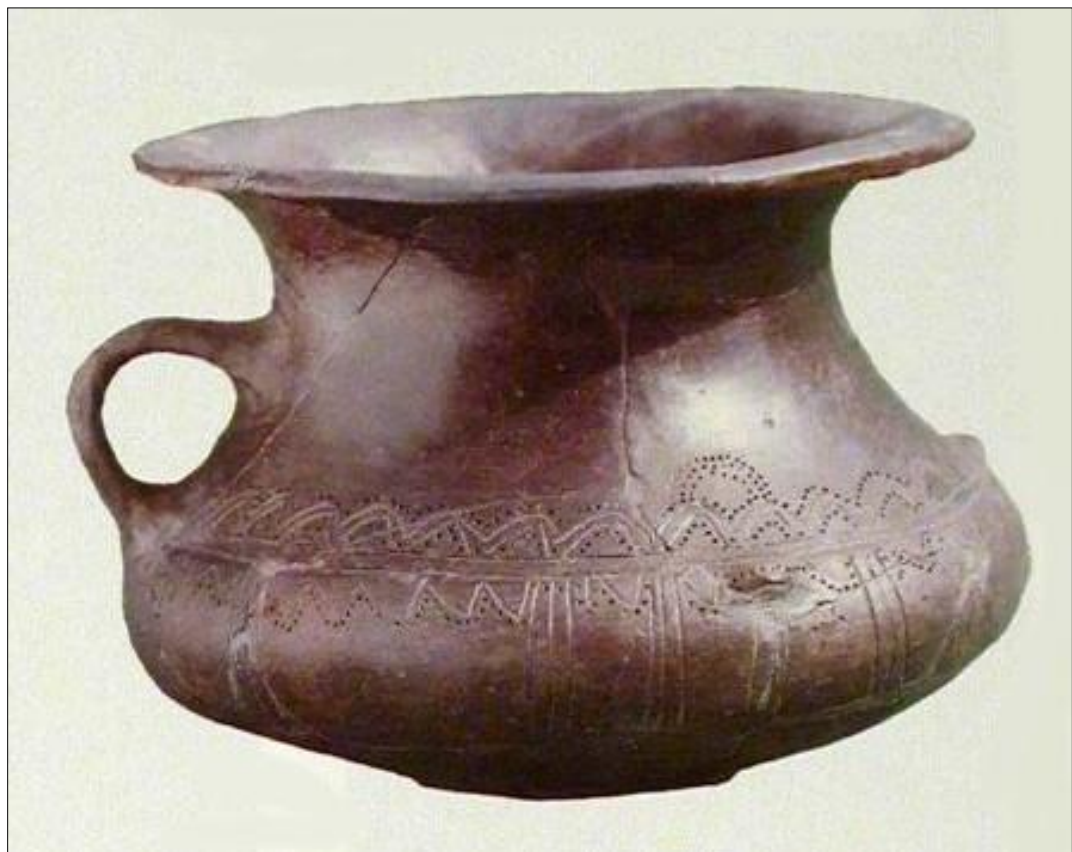

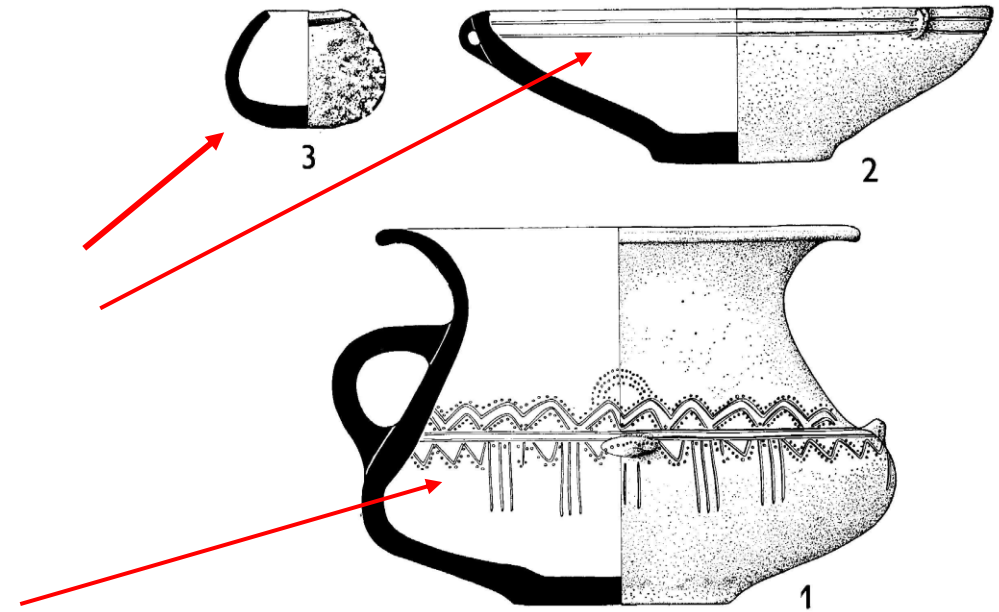
Únětická kultura – tvary a výzdoba keramických nádob starší (staroúnětické) fáze: džbánky a džbánkované kořlíky, mísy a misky, amforovité nádoby

Únětická kultura BA2 klasická a poklasická fáze

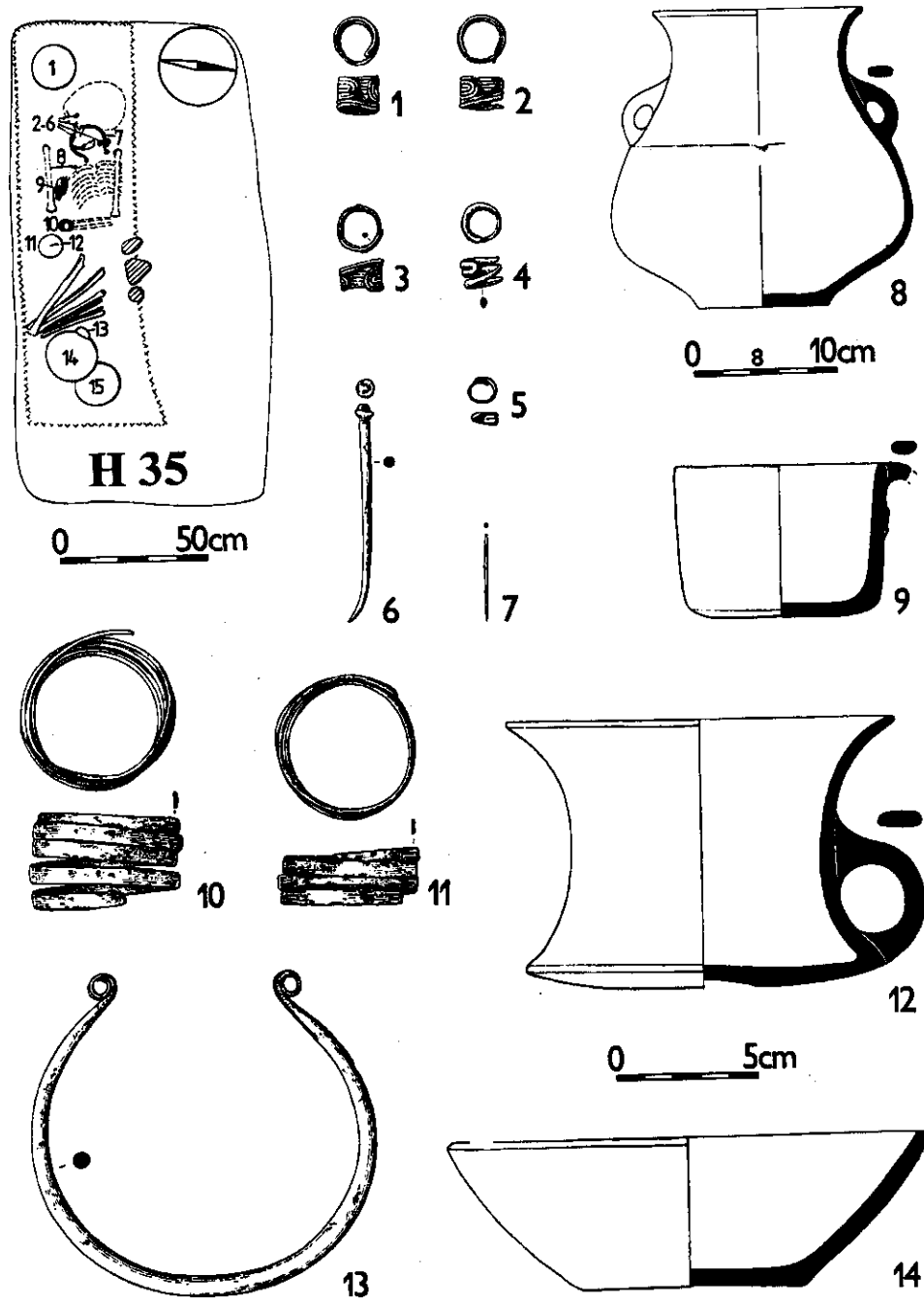

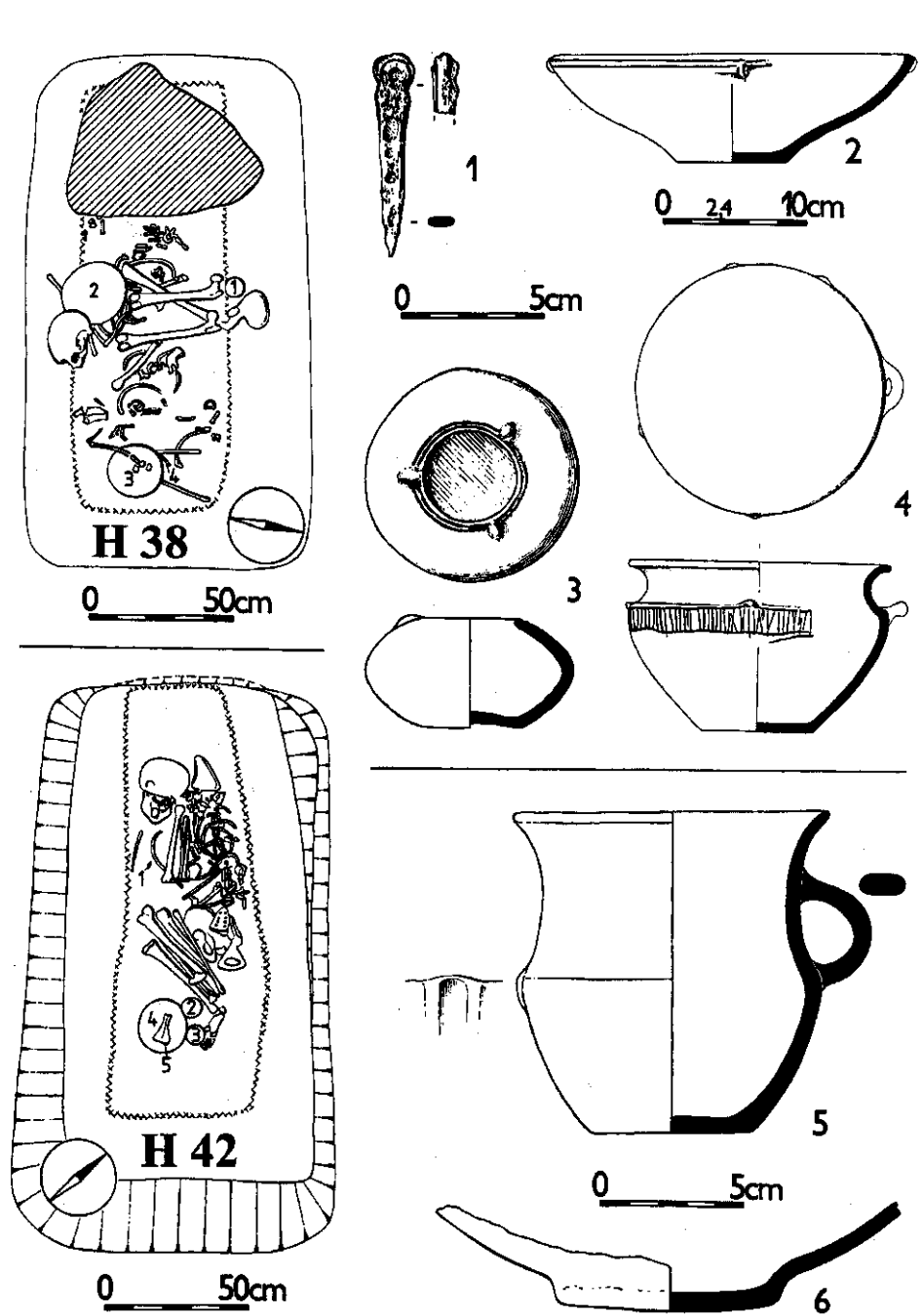
Obr. 38a. Těšetice-„Vinohrady“. Nálezová situace hrobu č. 47.

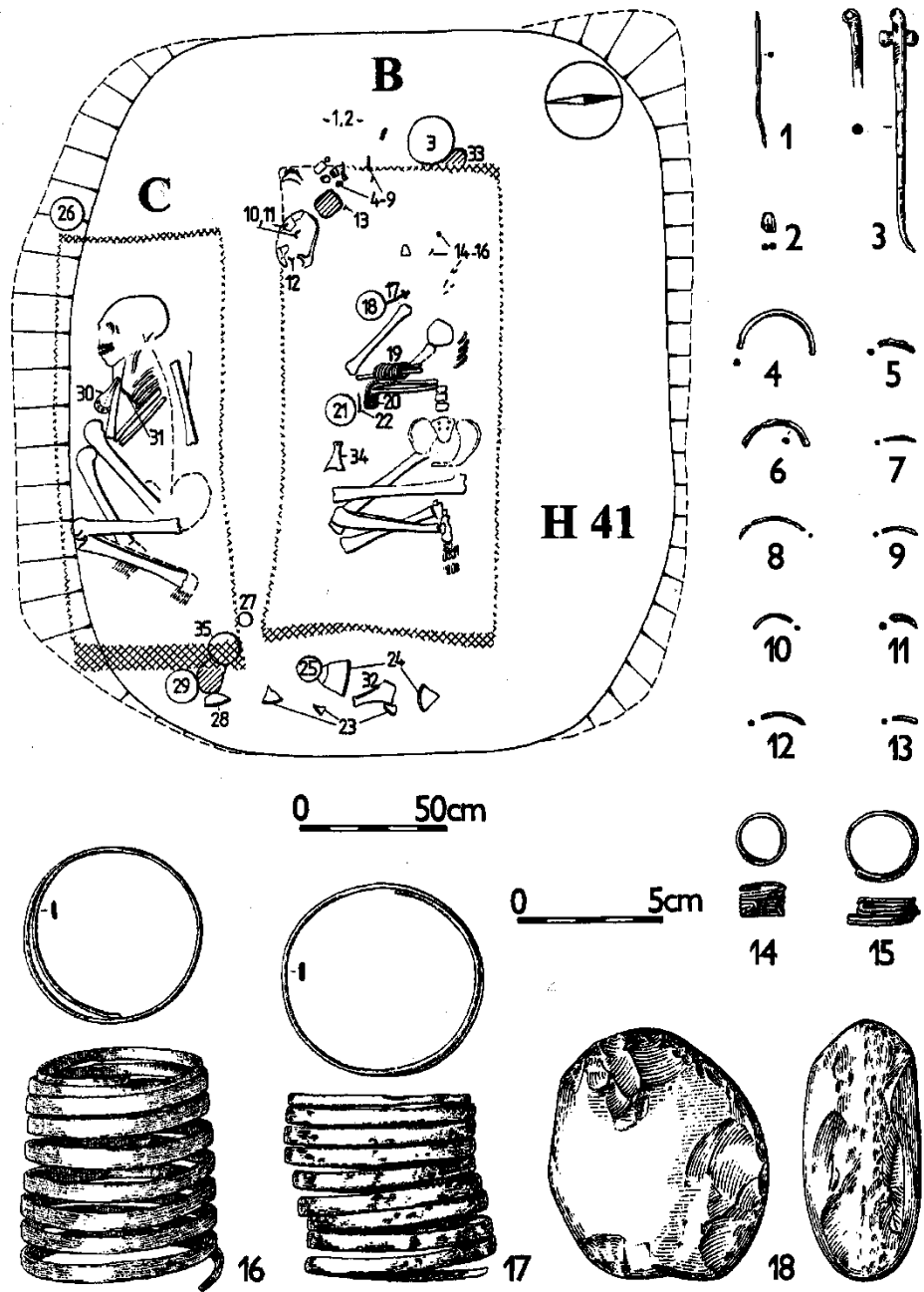
Obr. 38b. Těšetice-„Vinohrady“. Inventář hrobu č. 47. (1:2)

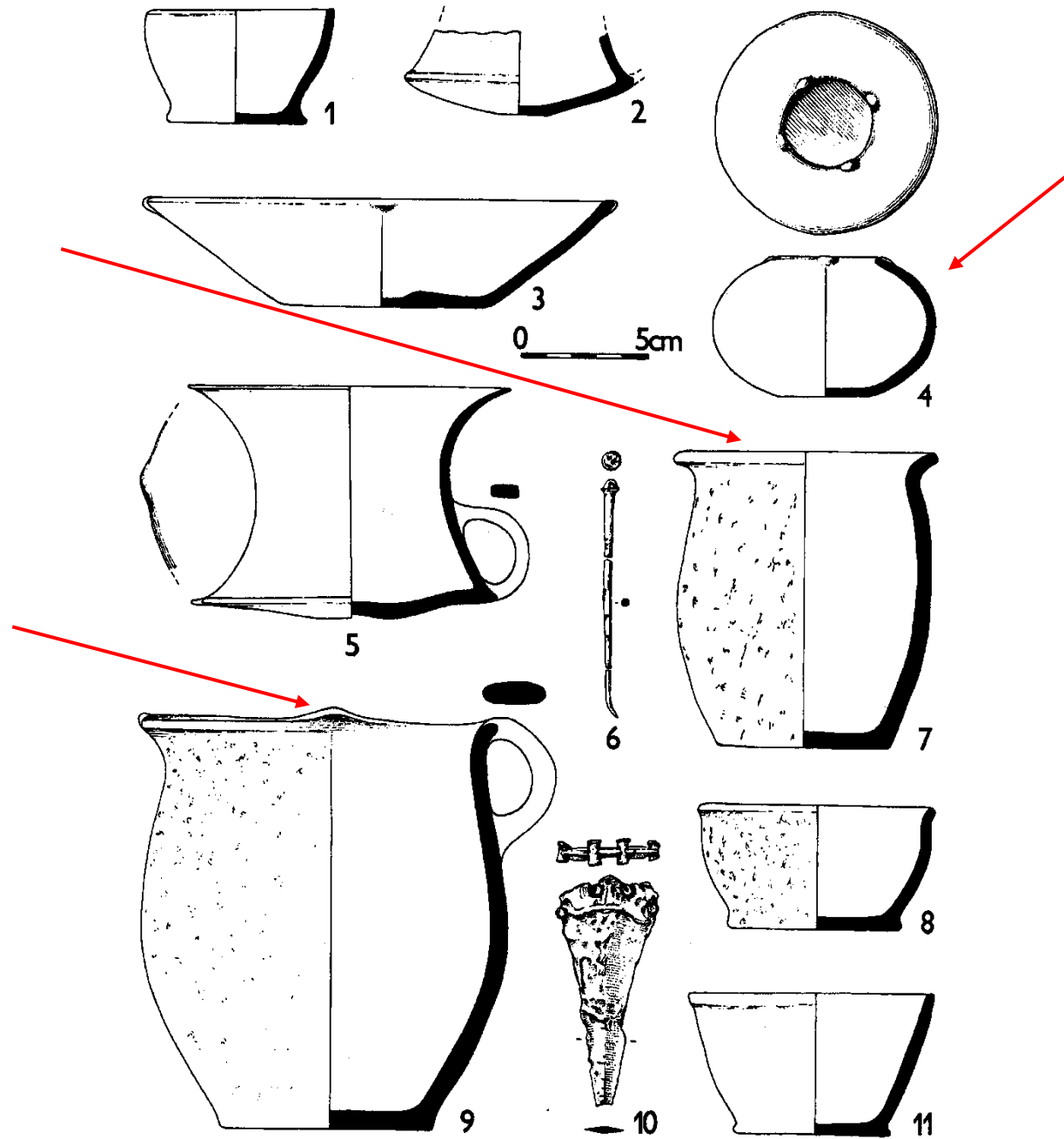
Tab. 24. Slavkov u Brna. Hrob 35.

Tab. 25. Slavkov u Brna. Hrob 38 a hrob 42.

Tab. 27. Slavkov u Brna. Trojhrob 41, pohřby B a C na dně.

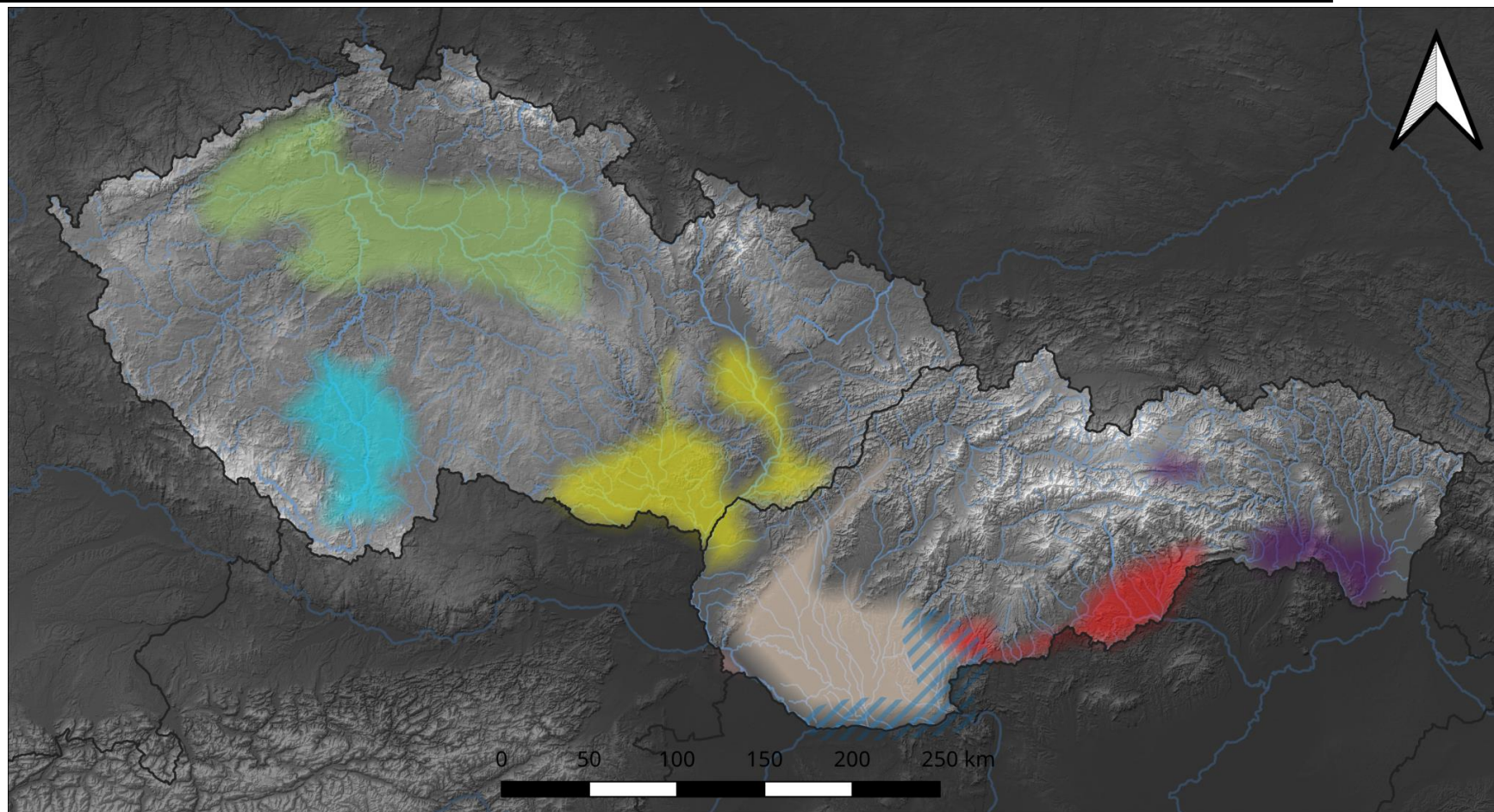
Tab. 28. Slavkov u Brna. Trojhrob 41, inventář pohřbů B a C.

Literatura:

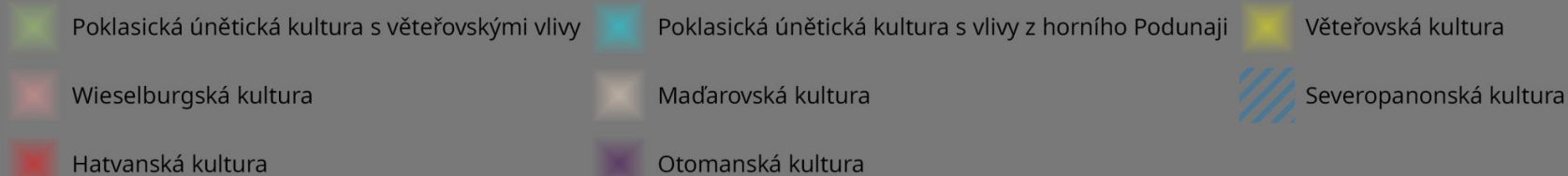
- PEŠKA, J. 2009: Protoúnětické pohřebiště z Pavlova. Olomouc.
- HORÁLKOVÁ-ENDEROVÁ, P. - ŠTROF, A. 2000: Pohřebiště a sídliště kultury únětické ze Slavkova u Brna, okr. Vyškov, Pravěk - Supplementum 6, Brno, 9-91.
- LORENCOVÁ, A. - BENEŠ, J. - PODBORSKÝ, V. 1986: Těšetice-Kyjovice III. Únětické pohřebiště v Těšeticích-Vinohradech, Brno.
- ONDRÁČEK, J. 1967: Moravská protoúnětická kultura, Slovenská archeológia 15/2, 389-428
- STUHLÍK, S. - STUHLÍKOVÁ, J. 1996: Pravěká pohřebiště v Moravské Nové Vsi - Hruškách, SAÚ AVČR v Brně 16/1, Brno.

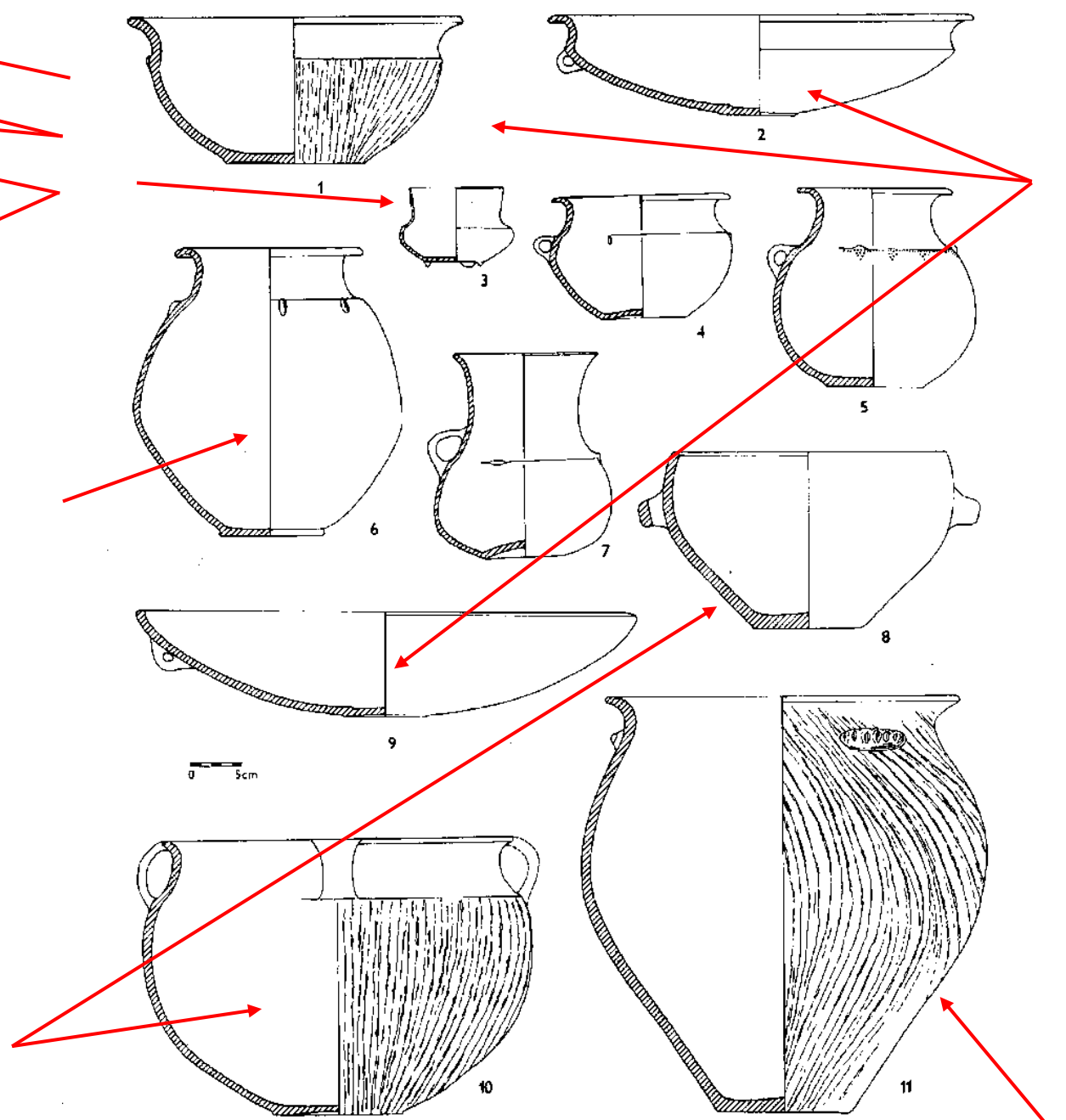
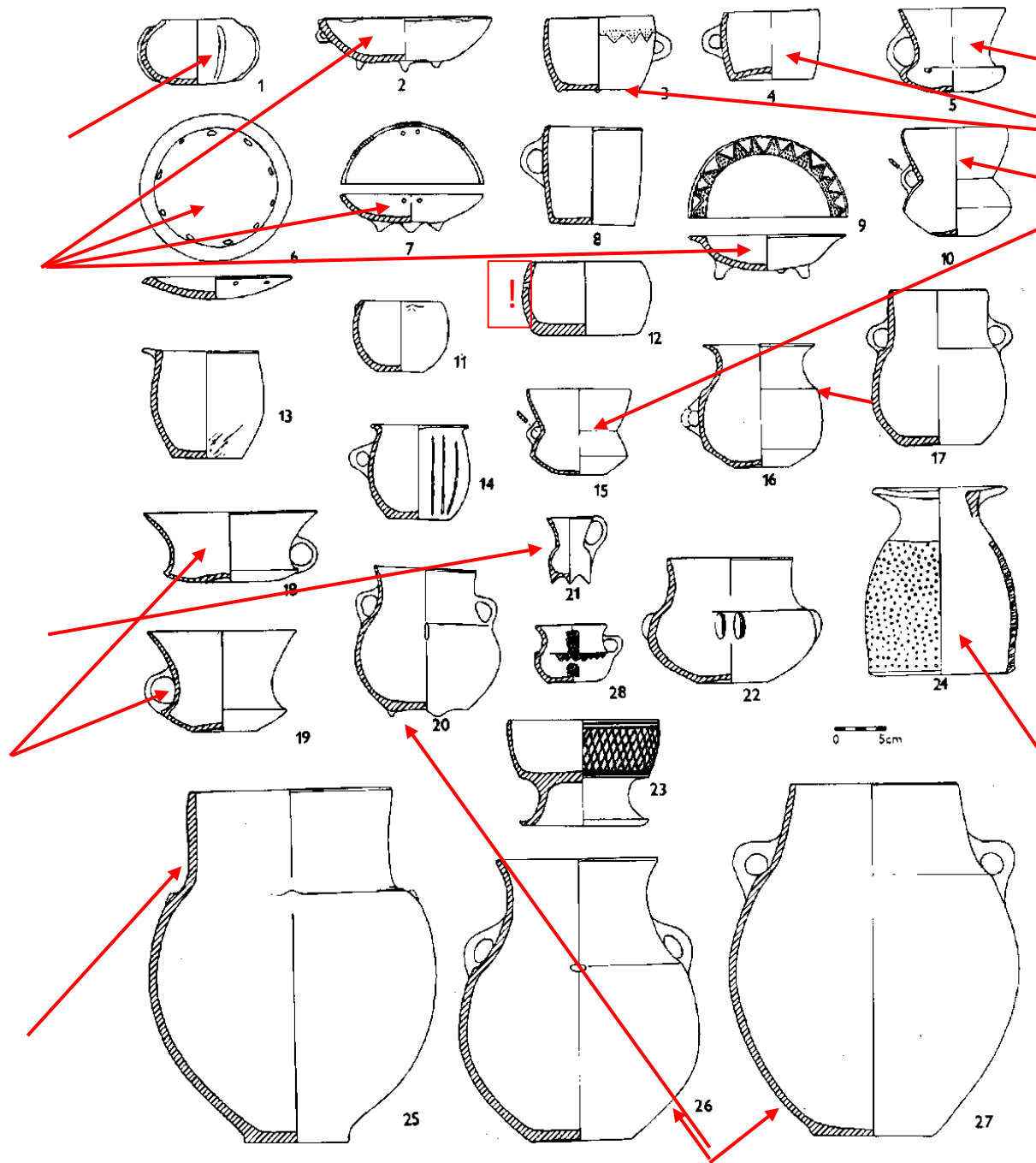
Komplex Maďarovce-Věteřov-Böheimkirchen

- závěr starší DB, BA 2c
– BA 3
- výrazná podobnost jednotlivých skupin
- geograficky zaujmají poměrně dobře propojený celek

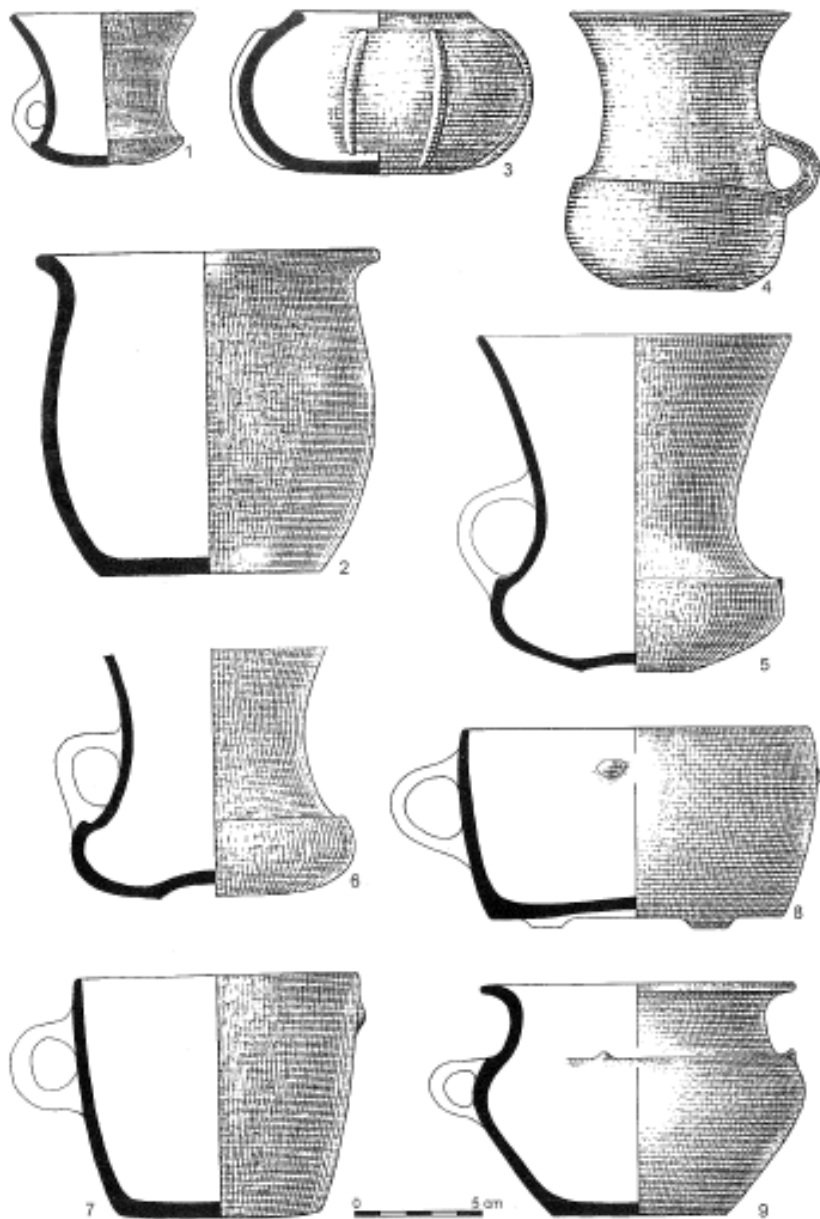

1750-1600 BC

167 Keramika lidu věteřovské skupiny. 1, 2, 9 — velké mísy; 3 — nádobka s odsazeným hrdlem na nožkách; 4 — lžnec s uchtem; 5, 7 — typické věteřovské nádoby s odsazeným hrdlem (č. 5 navíc s charakteristickou výzdobou); 6 — věteřovská zásobnice; 8, 10 — mísy — „krajáče“; 11 — zásobnice. 1, 2, 9, 10 — Hodonice; 3, 5, 7, 8, 11 — Budkovice; 4 — Dolní Věstonice; 6 — Pterov.

Obr. 135. Kenovka z většovských hrobů. Balhary (1,2), Kletovice (3), Kněžsleb-Samsírník (4; podle Doňal 1988), Mikulov-Pákovská pákovna (5-7), Znojmo-převor (8,9).

?

Stuchlík, S. 2006: Borotice: mohylové pohřebiště z doby bronzové. Brno.

Maďarovská skupina/kultura

Literatura:

- STUHLÍK, S. 2006: Borotice: mohylové pohřebiště z doby bronzové. Brno.
- STUHLÍKOVÁ, J. 1984: Problematika vzniku a vývoje věteřovské skupiny na Moravě, rkp. kand. disertace, Brno.
- STUHLÍKOVÁ, J. 1987: Problematika vzniku a vývoje věteřovské skupiny na Moravě, PV 1985, 101 – 105.
- TIHELKA, K. 1960: Moravský věteřovský typ, PA 51, 1960, 27 – 135.

Střední doba bronzová BB-BC

Badatelé:

Klíčové je, ať už budete psát cokoliv, zaznamenejte si hned, kde jste danou informaci četli, protože Vám to ušetří desítky a stovky hodin hledání: „Kde že jsem tu myšlenku četl/a?“

• Čechy

J. N. Woldřich, F. Leger, J. L. Píč, J. Szombathy, J. Böh̄m, J. Eisner, B. Dubský, A. Beneš, E. Plesl, O. Kytlicová, E. Čujanová-Jílková, V. Šaldová, O. Chvojka, J. Michálek

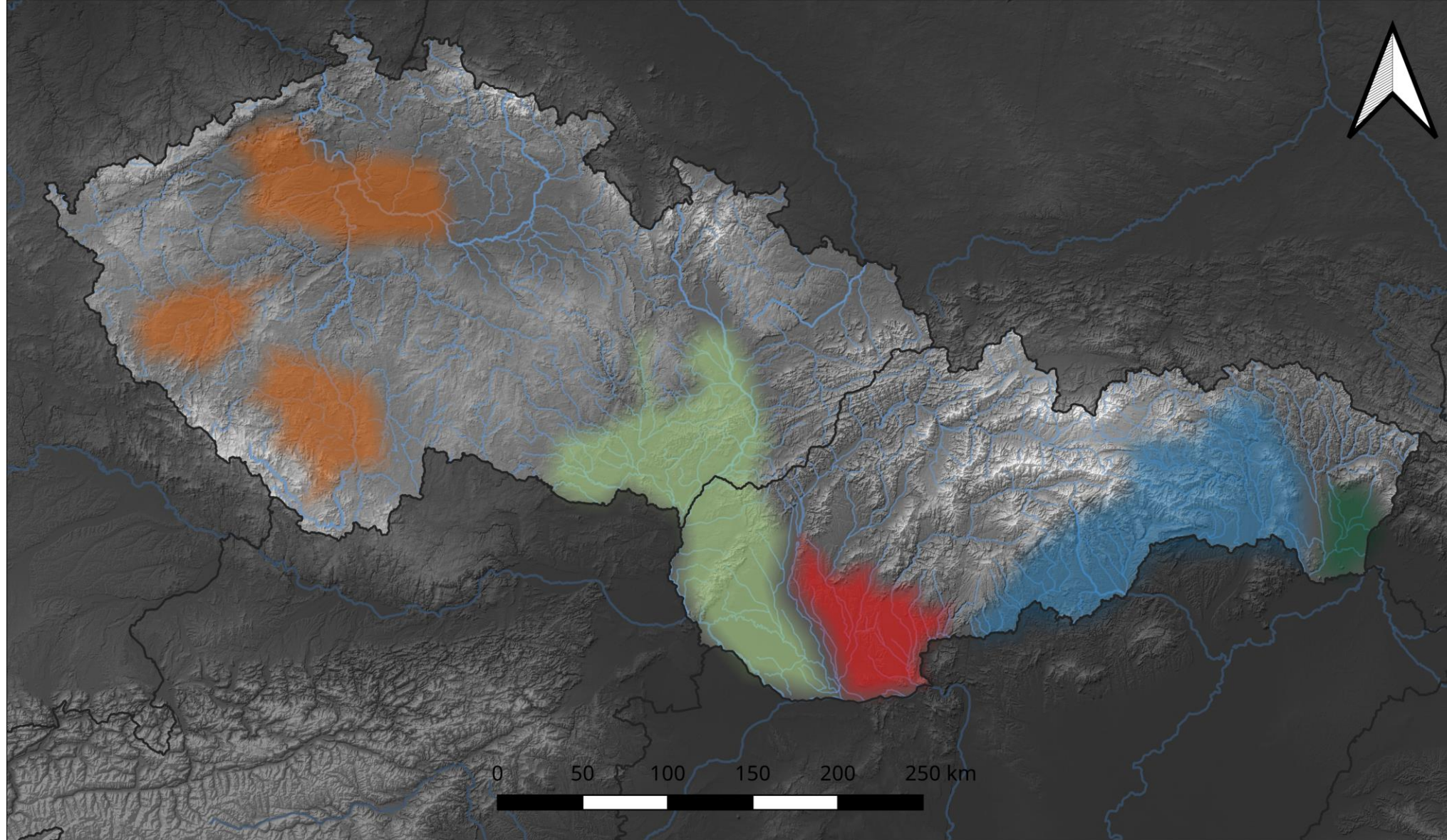
Morava

I. L. Červinka, M. Chleborád, A. Procházka, J. Nekvasil, V. Spurný, V. Hrubý, A. Štof, J. Říhovský, S. Stuchlík, L. Vigandová, K. Šabatová, D. Parma

Slovensko

- J. Eisner, A. Točík, L. Veljačik, J. Paulík, V. Furmánek

PDM, s. 298

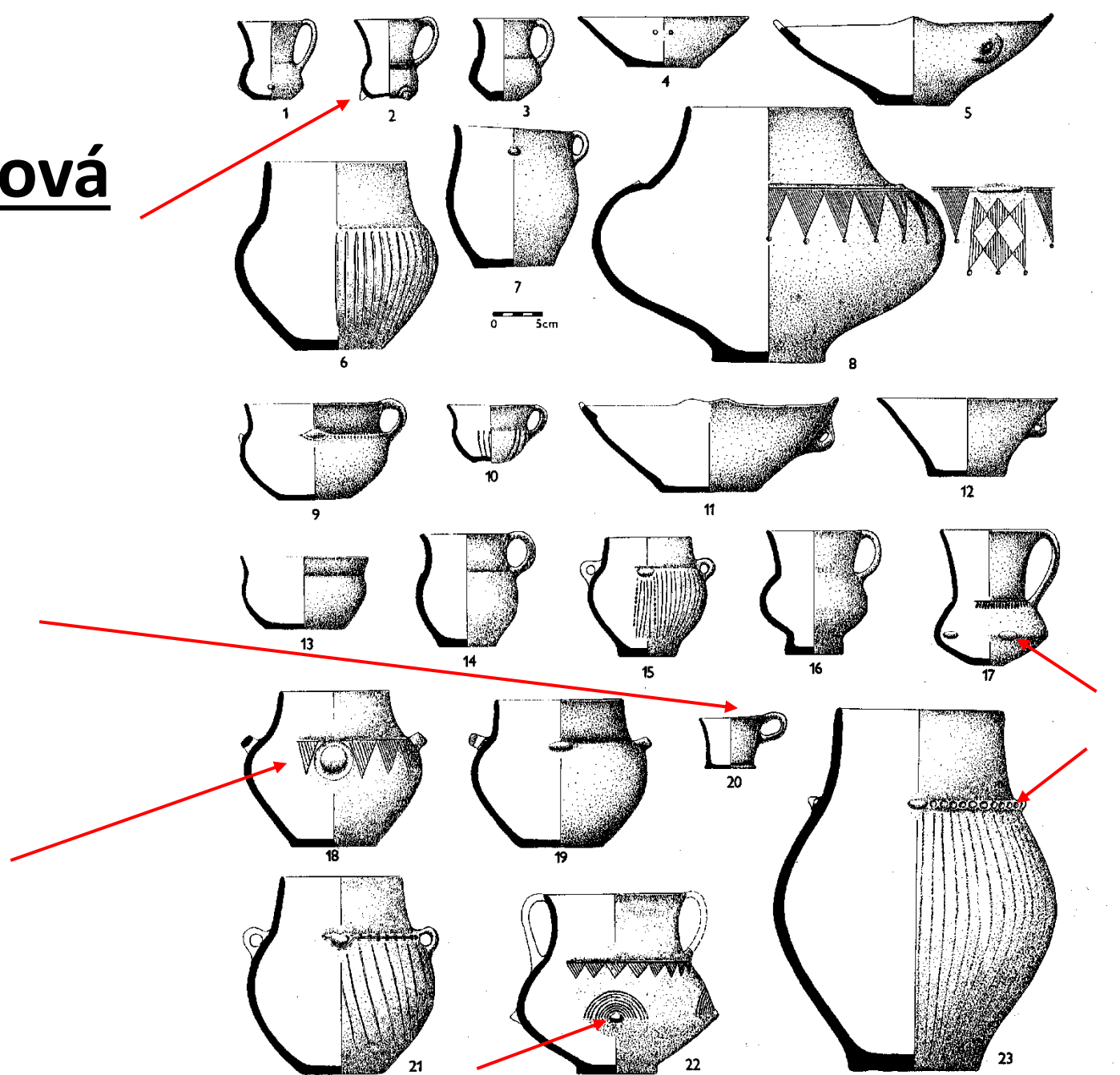
1450-1300/1250 BC

- Mohylová kultura
- Středodunajská mohylová kultura
- Karpatská mohylová kultura
- Pilinská kultura
- Kultura Suciu de Sus

Středodunajská mohylová kultura

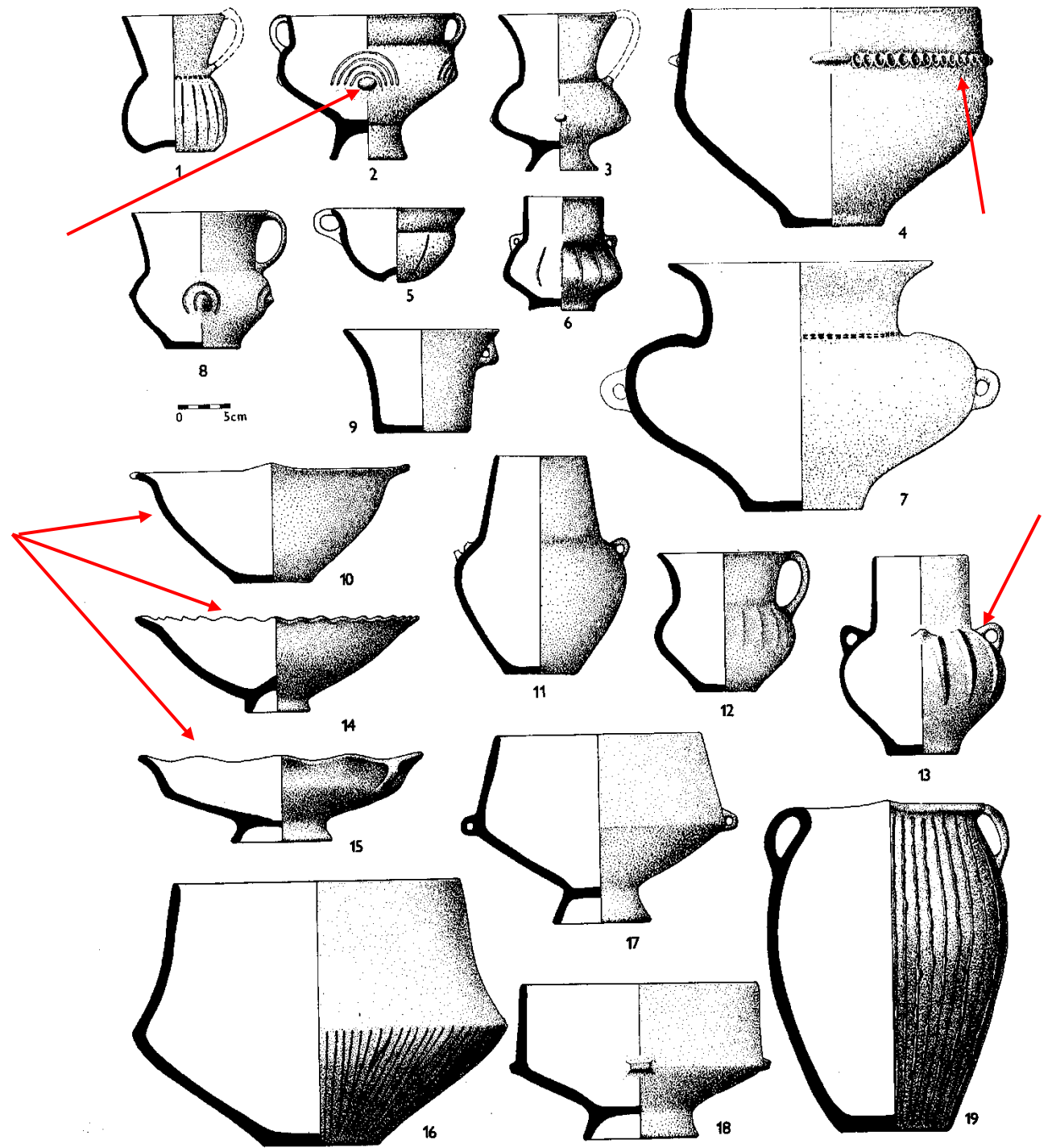
BB 1/BB 2 – BC 1

Výrazně se rozšířilo zdobení povrchu

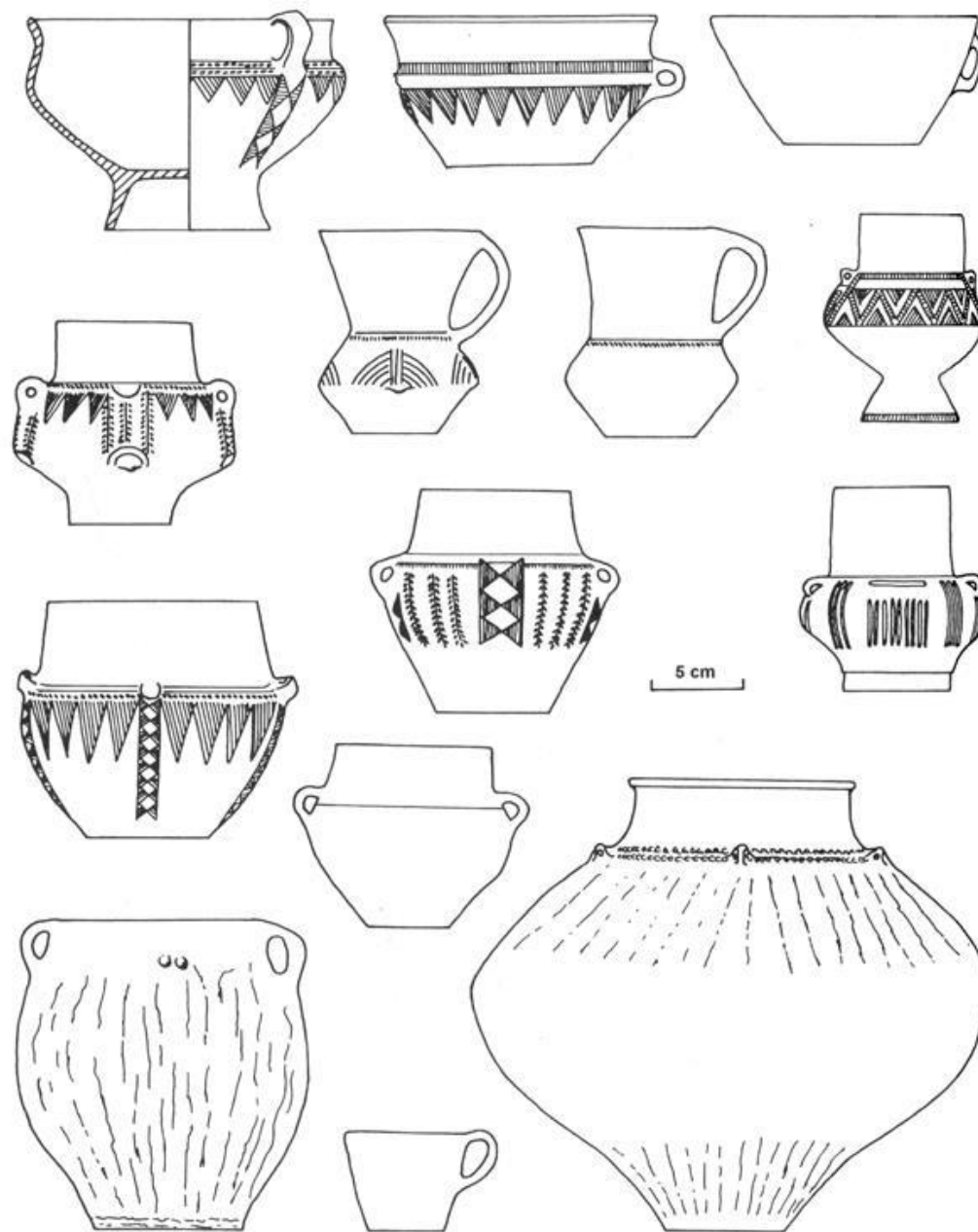
175 Keramika lidu středodunajské mohylové kultury staršího (1–8) a středního (9–23) období. 1–3, 6–8 — Přítluky; 4 — Křižanovice; 5 — Sudoměřice; 9–11, 13, 17, 19, 20 — Borotice; 12, 14, 16, 22 — Šatov; 15 — Kletnice; 16, 18, 21, 23 — Brno-Černá Pole.

BC 2 – BD 1

Česko-falcká mohylová kultura

BB1 – BC2

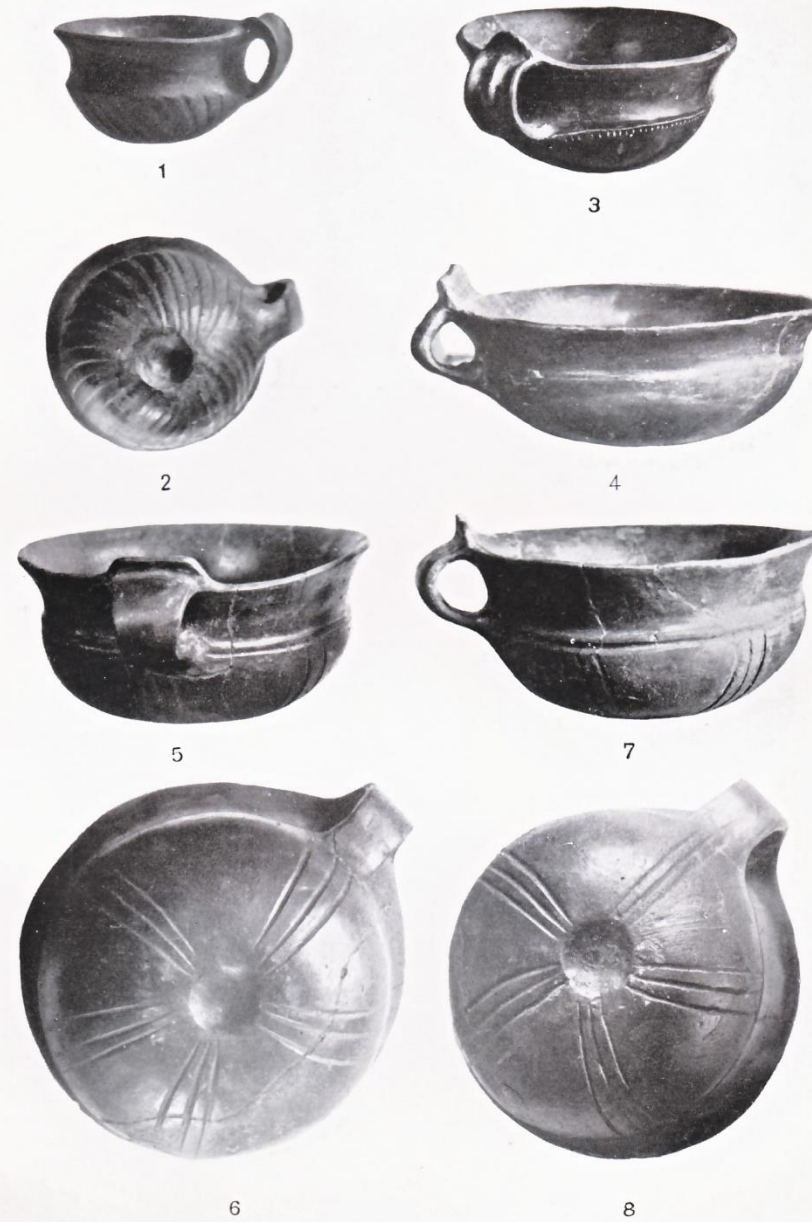

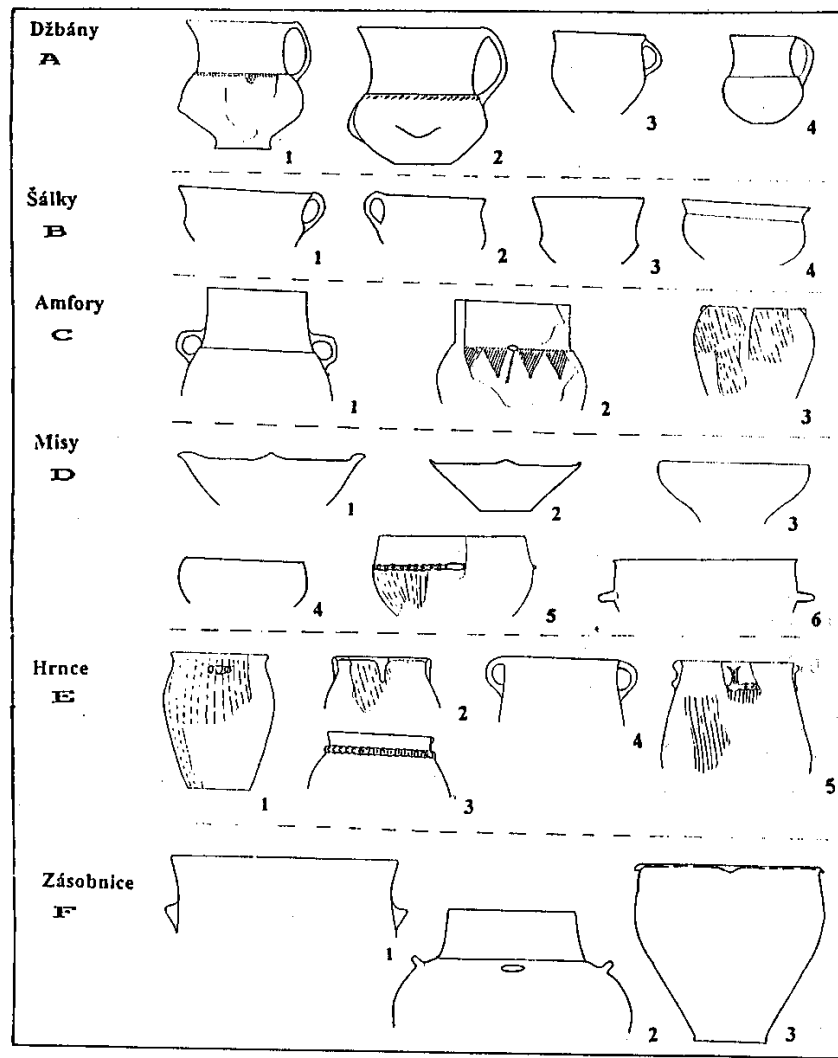
1—9 Herzogenburg, N.-Ö. Töpferofen.

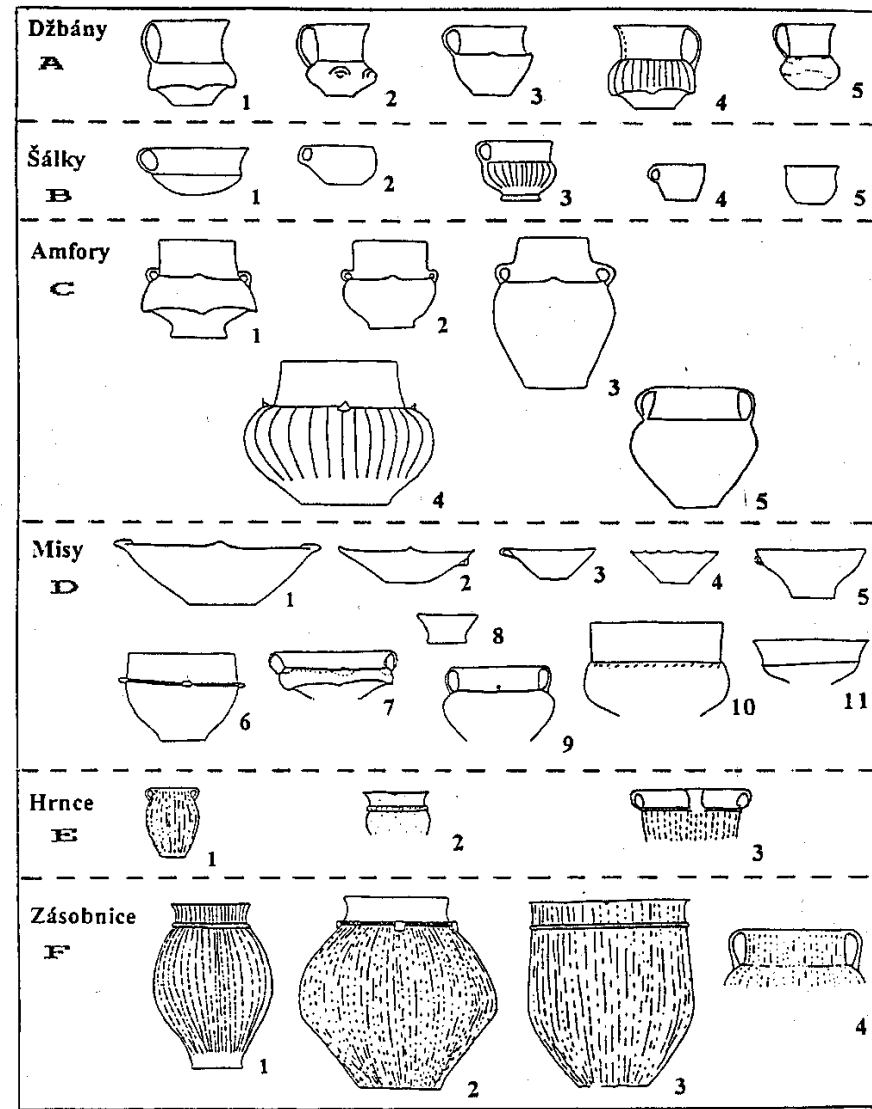
1—7 Maisbirbaum, N.-Ö. Töpferdepot.

1—8 Maisbirbaum, N.-Ö. Töpferdepot.

Obr. 7) Veľký Meder. Prehľad zastúpených tvarov keramiky.

Obr. 8) Veselá. Prehľad zastúpených tvarov keramiky.

BÁRTÍK, J. 1996: Sídliisko stredodunajskej mohylovej kultúry vo Veselom, Slovenská archeológia 44/2, 189 – 252.

Literatura k mohylovým kulturám:

- BÁRTÍK, J.- HAJNALOVÁ, M. 2004: Hromadný nález keramiky z Lozorna. Príspevok ku keramickým depotom stredodunajskej mohylovej kultúry na západnom Slovensku, Zborník Slovenského národného múzea XCVIII - Archeológia 14, 9-42.
- BENEŠ, A. 1959: K problémům mohylové kultury doby bronzové ve středních Čechách, SbNM A, Historie 13, 1-96.
- ČUJANOVÁ-JÍLKOVÁ, E. 1970: Mittelbronzezeitliche Hügelgräberfelder in Westböhmen, Archeologické studijní materiály 8, Praha.
- CHVOJKA, O. - MICHÁLEK, J. 2003: Sídliště ze střední doby bronzové u Radčic - Vodňan, okr. Strakonice. Výzkumy na stavbě silničního obchvatu v letech 1994-1996, Památky archeologické 94, 83-160.
- ŘÍHOVSKÝ, J. 1982: Základy středodunajských popelnicových polí na Moravě, SAÚ ČSAV v Brně 10/1, Praha.
- STUHLÍK, S. 2006: Borotice: mohylové pohřebiště z doby bronzové. Brno.

Základní keramické tvary

- Používat jednotné formalizované názvosloví a označení jednotlivých artefaktů je pro archeology klíčové, bez jednotného systému by nebylo možné provést analýzu keramického materiálu

Literatura:

SKLENÁŘ, K. 1998: Archeologický slovník³. Keramika a sklo.

ŠABATOVÁ, K. - VITULA, P. 2002: Přeaslavice. Díly pod dědinou, Kousky a kukličky II. Pohřebiště a sídliště z doby bronzové (katalog), Archaeologiae regionalis fontes 4, Olomouc.

	1	2	3
A			
B			
C			
D			
E			
F			
G			
H			

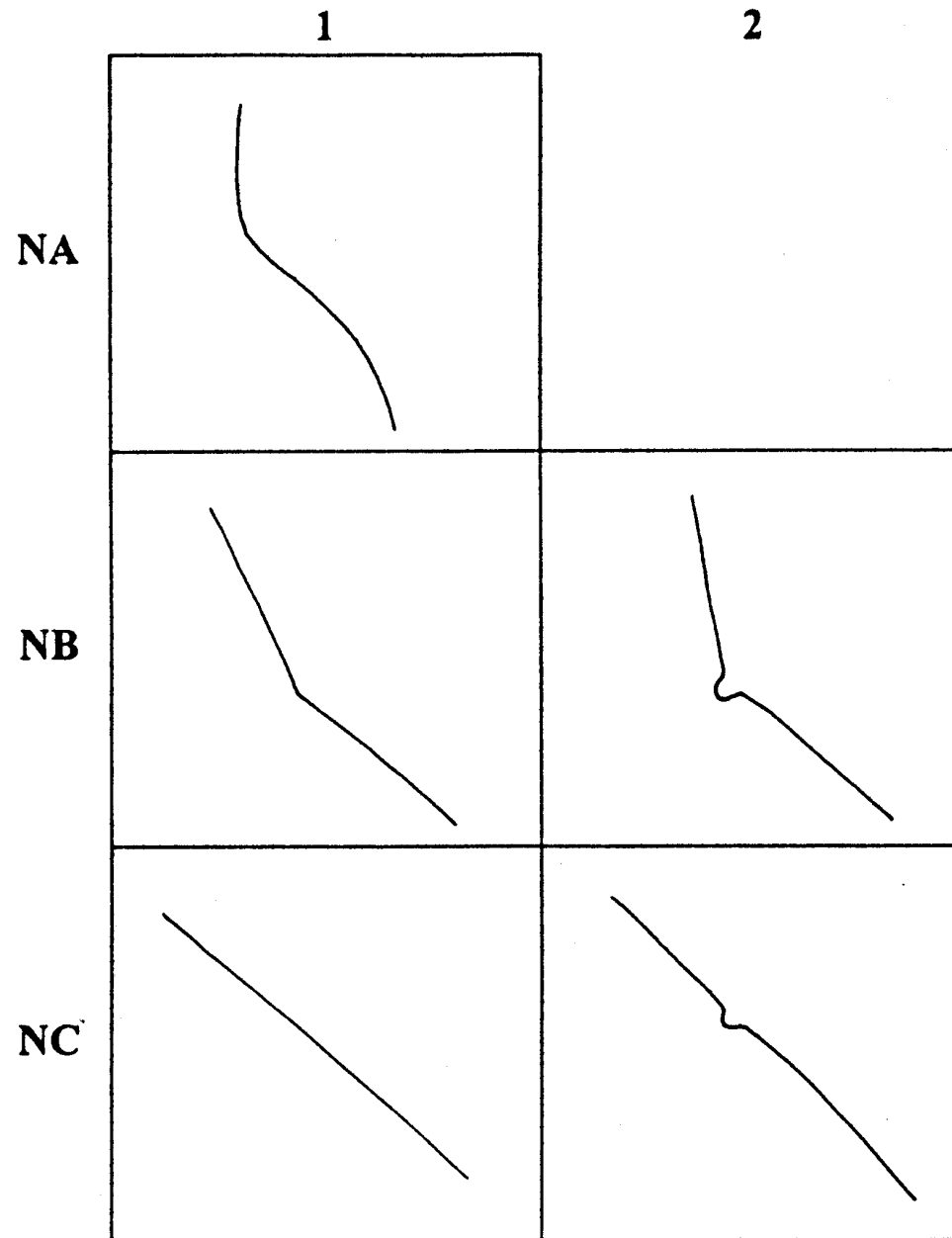
Kategorie fragmentů – s těmi se během praxe potkáte v 99% případů

	Hrdlo	Výduť	Dao	Ucho
K3				
K2				
K1				

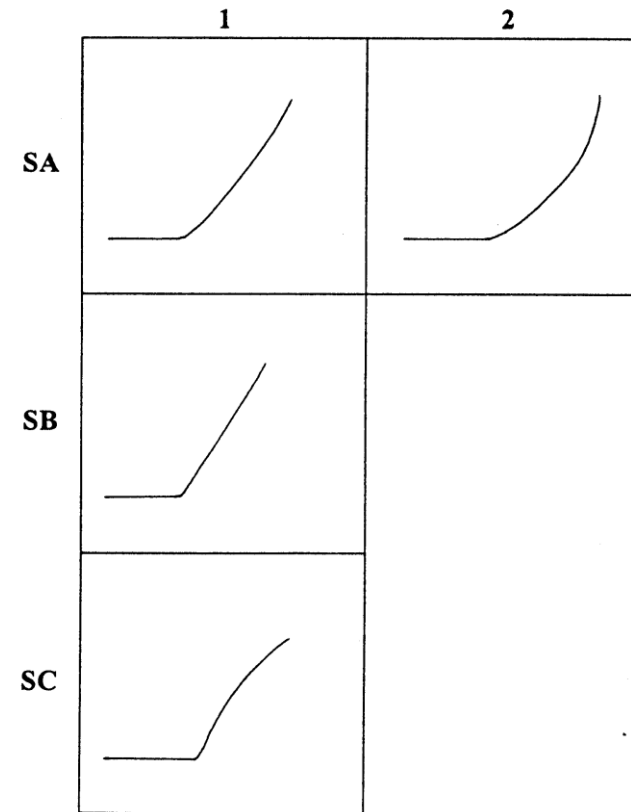
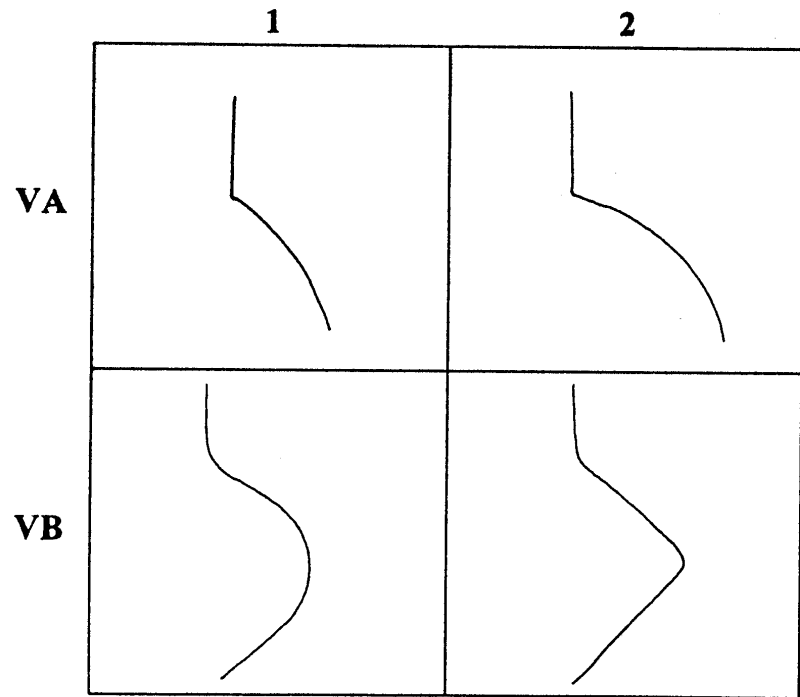
Okraje a hrdla

	A	B	C	D	E	F	G	H
								<i>(zduřelé)</i>
1								
2								
3								
4								
5								
6								

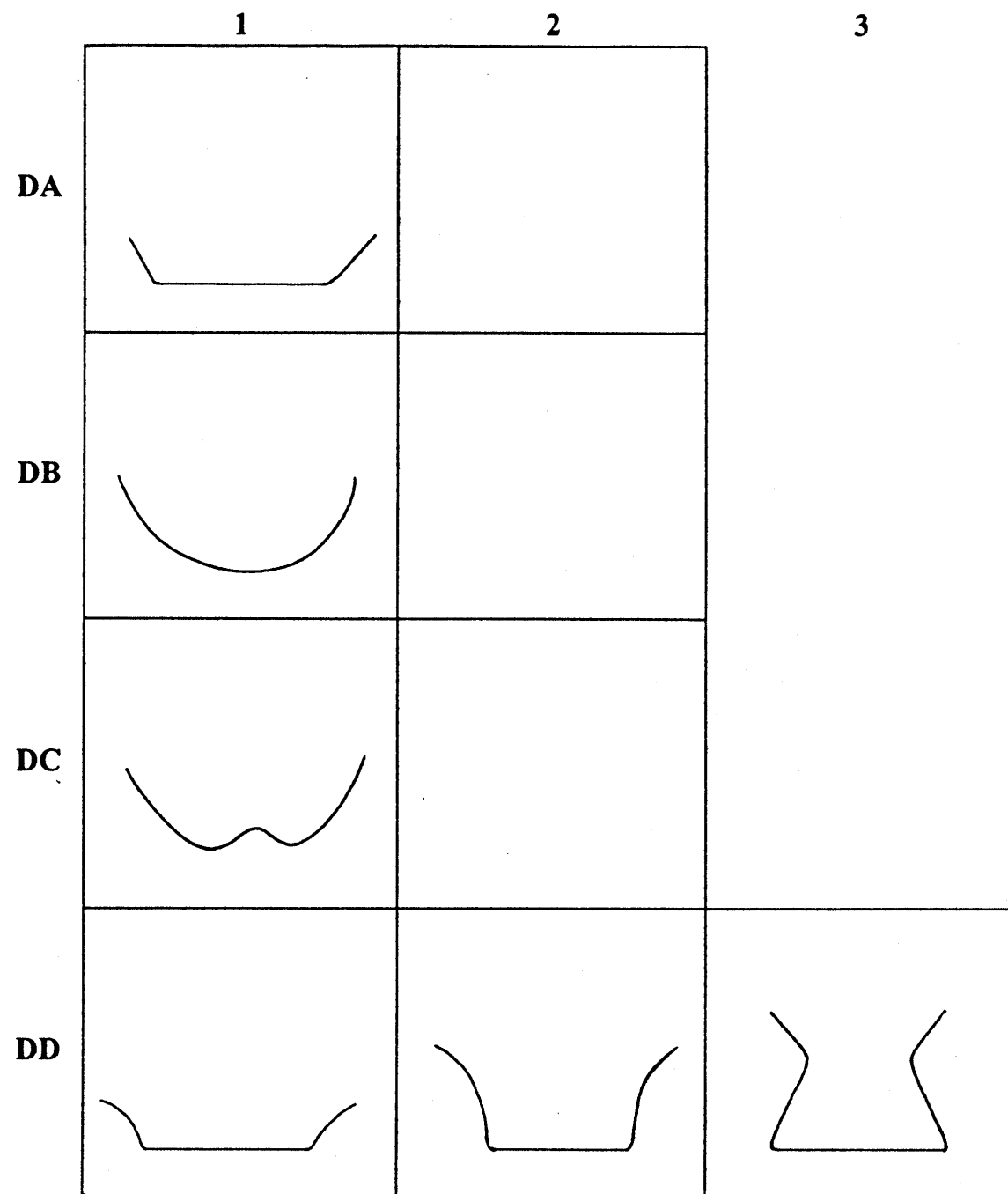
Nasazení hrdla a těla nádoby

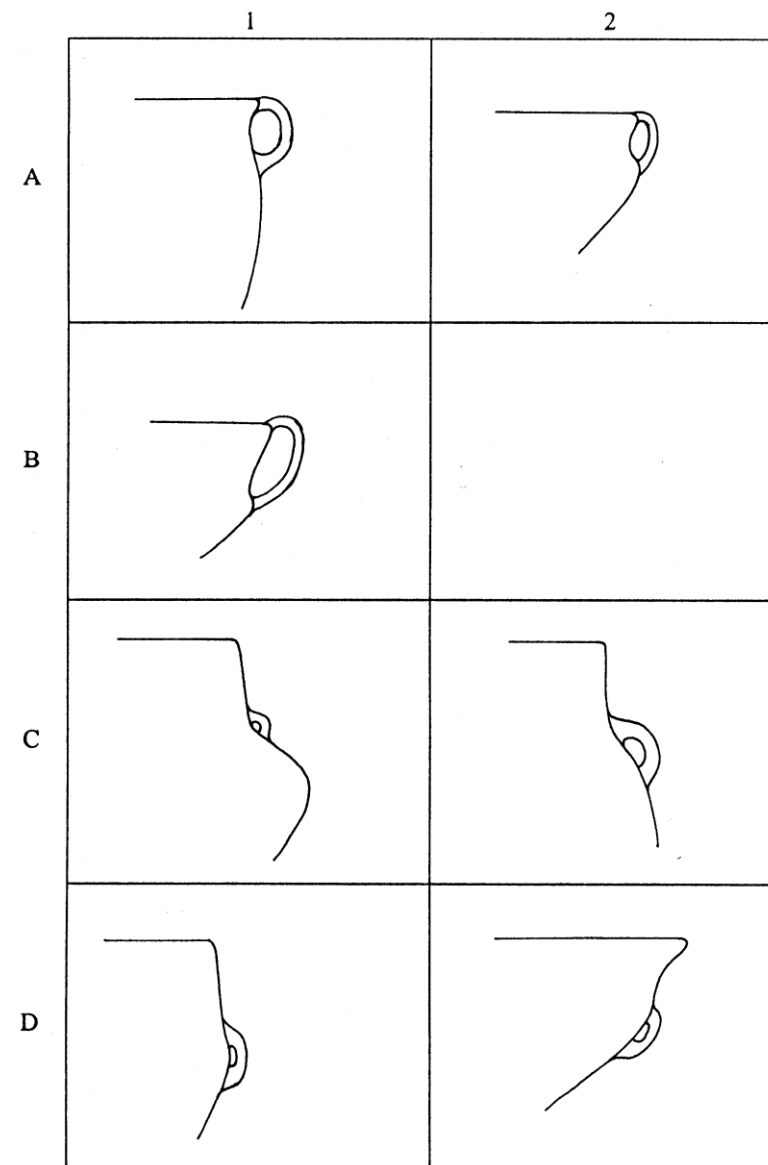
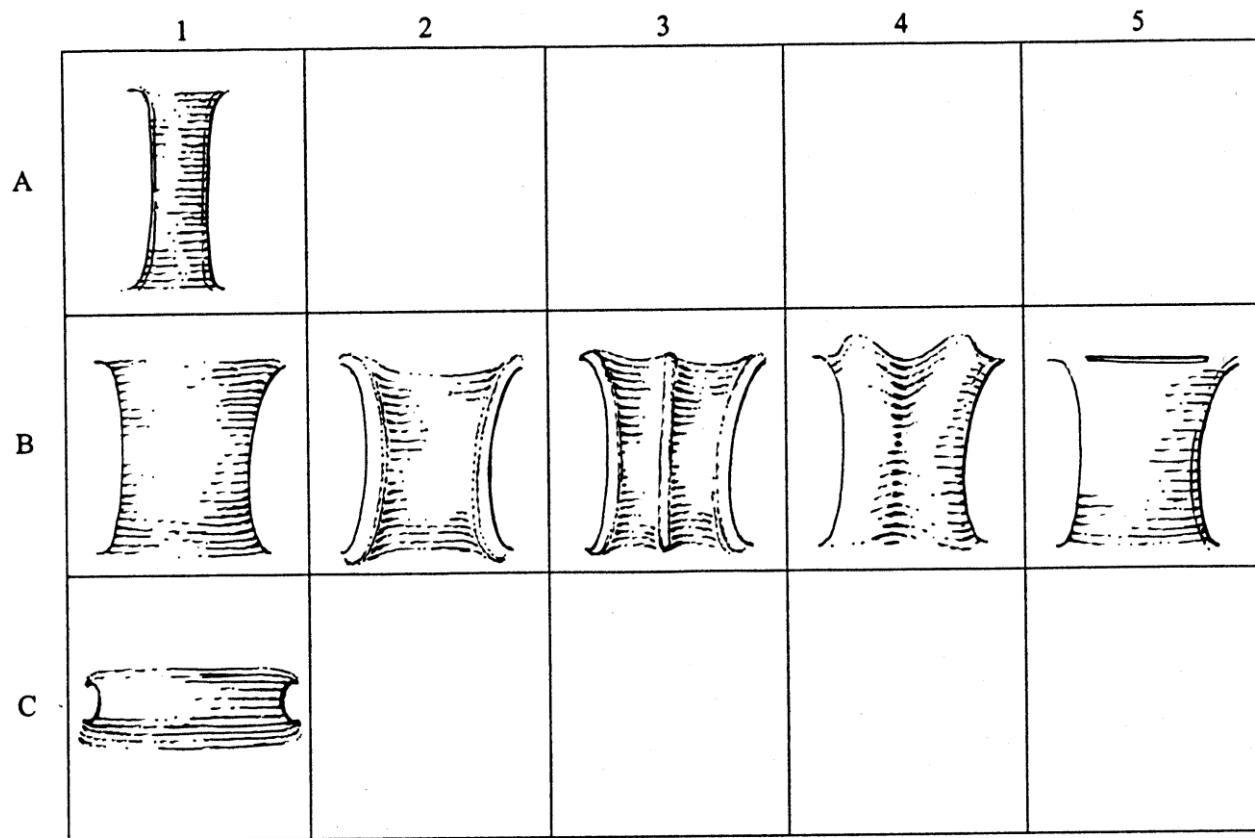
Tvary výdutí

Tvary dna

Ucha a jejich umístění

Zahloubená výzdoba

	1	2	3	4	5	6	7	8
A								
B			ooo			oooooo		
C	o	oo	ooo				oooo	
D	oo	ooo						
E	oo	ooo						
F	oooo	oooo	o	oooo				
G	oooo	oooo)))	oooo	oooo	oooo	oooo	oooo
H								
I		///	///	///	///			
J	o	oo	ooo	ooo	ooo	oooo	oooo	
K	---							
L	---	---	---	---	---			
M	o	oo	ooo					
N	o	oo	ooo					
O	o	oo						
P	o	oo	ooo	ooo	ooo			

	9	10	11	12	13	14	15
A							
B							
C							
D							
E							
F							
G							
H							
I				///	///	///	///
J							
K							
L			---	---	---	---	
M			o	oo	ooo		
N			o	oo	ooo		
O			o	oo	ooo		
P							

	1	2	3	4	5	6	7
A							
B							
C							
D							
E							
F							
G							
H							

Plastická výzdoba

Výzdoba okraje

	1	2	3
A			
B			
C			

HRALA, J. - ŠUMBEROVÁ, R. - VÁVRA, M. 2000: Velim. A Bronze Age fortified site in Bohemia. Praha.

- příklady výzdobných motivů

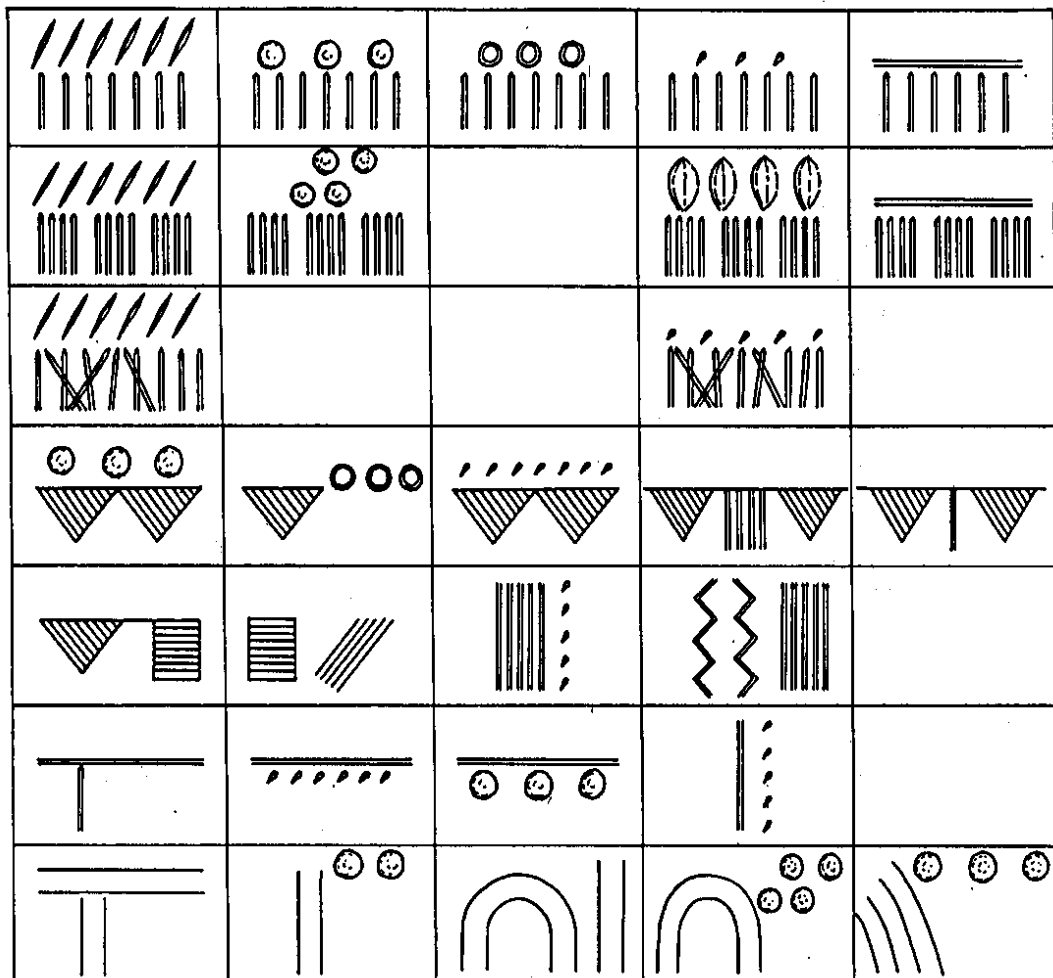

FIG. V.12. COMPOSITE MOTIFS OF IMPRESSED DECORATION.

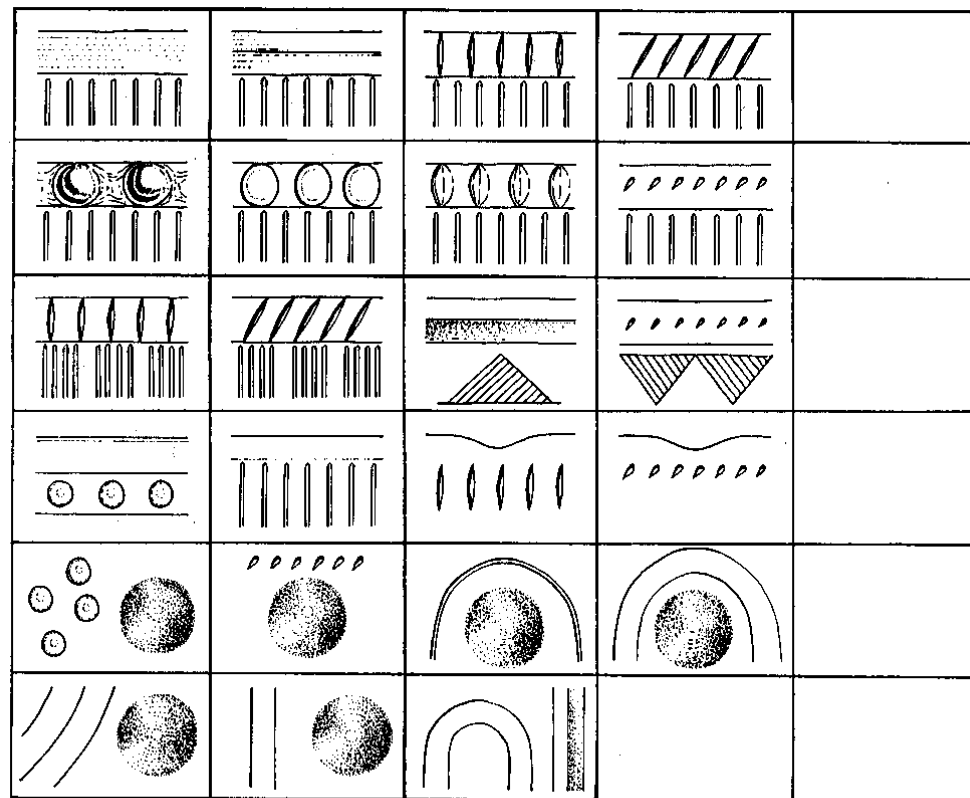

FIG. V.15. COMBINED MOTIFS PID+RD.

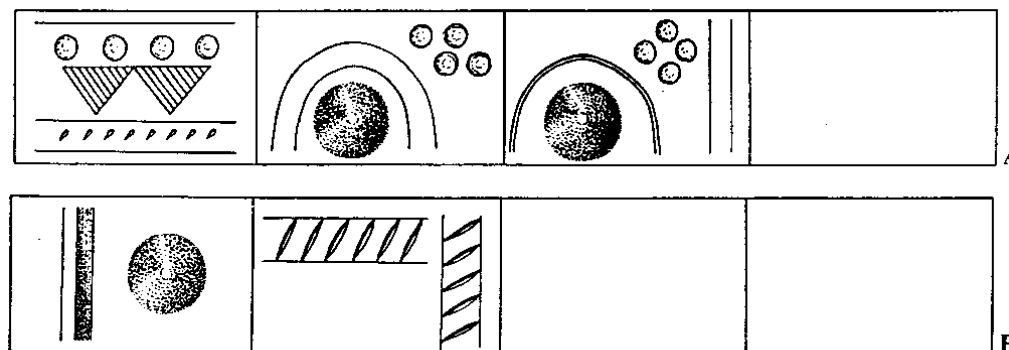

FIG. V.14. A – COMBINED DECORATION PID+CID+RD, B – COMPOSITE MOTIFS OF RELIEF DECORATION.

Děkuju za pozornost!